

Geliş Tarihi / Received : 15.10.2021 / 10.15.2021

Kabul Tarihi / Accepted : 20.11.2021 / 11.20.2021

Araştırma Makalesi - Research Article

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KAMU VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ STRATEJİK İŞBİRLİĞİ: TİKA FAALİYETLERİ ANALİZİ*

STRATEGIC COOPERATION OF PUBLIC AND CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN INTERNATIONAL RELATIONS: TİKA ACTIVITIES ANALYSIS

Yüksel DEMİRKAYA^a, Ferhat ÇELİK^b

ÖZ: 1960'lardan sonra uluslararası arenada kurumsallaşmış bir kalkınma işbirliği ya da dış yardım faaliyetlerinde Devlet Destekli Sivil Toplum Kuruluşları- Government Organised Non Governmental Organisations (GO-NGOs) ön plana çıkmıştır.1980'li yıllarla birlikte Türkiye, Yumuşak Güç Stratejisinin ürünü olarak kalkınma, dış yardım ve işbirliği alanlarını daha yakından takip etmiştir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra bu alanda kurumsal yapıya geçişin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, 1992 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kurulmuştur. TİKA, 1992'den 1999'a kadar Dışişleri Bakanlığı, 1999'dan 2018'e kadar Başbakanlık bünyesinde faaliyet göstermiştir. Günümüzde ise Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle birlikte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. TİKA, faaliyette bulunduğu ülkelerde kurumsal altyapıların geliştirilmesine ve insan kaynağının etkinliğini artırmakla birlikte, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkınma yardımları ile projeler gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda çalışma, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde önemli kuruluşu olan TİKA özelinde, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) yürüttüğü sosyal, ekonomik ve kültürel etkinliklerin, Türkiye'nin uluslararası saygınlığına ve diplomatik faaliyetlerine etkisini incelemektedir. TİKA'nın 2004-2019 yılları arasındaki faaliyetleri, stratejik eylemleri ve planlamaları ayrıntılı raporlardan oluşmasına karşın araştırmada, belirtilen yöntem çerçevesinde analitik bir şekilde incelenmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler ışığında bir soru seti oluşturularak, bir dizi mülakat gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : *Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Government Organised Non Governmental Organisations(GO-NGO), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)*

ABSTRACT: After the 1960s, State Supported Non-Governmental Organizations-State Organized Non-Governmental Organizations (GO-NGOs) have come to the fore in institutionalized development cooperation or foreign aid activities in the international arena. With the 1980s, Turkey followed the areas of development, foreign aid and cooperation more closely as a product of the Soft Power Strategy. After the collapse of the USSR in 1991, the necessity of transitioning to an institutional structure in this field emerged. For this purpose, the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) was established in 1992. TİKA operated under the Ministry of Foreign Affairs from 1992 to 1999 and under the Prime Ministry from 1999 to 2018. Today, TİKA continues its activities under the Ministry of Culture and Tourism, in line with the Presidential government system. While TİKA contributes to the development of institutional infrastructures and increases the efficiency of human resources in the countries where it operates, it carries out development aids and projects in social, economic and cultural areas. In this context, this study examines the effects of social, economic and cultural activities carried out by public and non-governmental organizations (NGO) on Turkey's international prestige and diplomatic activities, in particular TİKA, which is Turkey's important institution in international relations. Although TİKA's activities, strategic actions and plans between 2004-2019 consisted of detailed reports, the research was analyzed and evaluated analytically within the framework of the specified method.

Keywords: *Non-Governmental Organizations (NGO), Government Organised Non Governmental Organisations (GO-NGO), Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA)*

* Bu makale Prof. Dr. Yüksel Demirkaya danışmanlığında Ferhat Çelik tarafından yazılan "Uluslararası İlişkilerin Geliştirilmesinde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: Türkiye" Başlıklı tezden türetilmiştir.

^a 0000-0002-2683-8579, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ydemirkaya34@gmail.com

^b 0000-0003-1716-272X, Yüksek Lisans Öğrenci, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları, ferhat34celik@gmail.com, ferhatcelik06@hotmail.com

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) özelinde, uluslararası ilişkilerin geliştirilmesinde kamu ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü sosyal, ekonomik, kültürel etkinliklerin, Türkiye'nin uluslararası saygınlığına ve diplomatik faaliyetlerine pozitif etkisinin bulunup/bulunmadığını incelemektir. Uluslararası ilişkilerin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde etkin olan devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşları gibi aktörlerin yanında, Türkiye'nin uluslararası menfaatleri doğrultusunda kamu ve sivil toplum kuruluşlarının stratejik iş birlikleri önemli bir etkiye sahiptir.

Devlet Destekli Sivil Toplum Kuruluşları- Government Organised Non Governmental Organisations, 2. Dünya savaşı sonrasında özellikle Yumuşak Güç Stratejisinin ürünü olarak, gelişmiş ülkeler tarafından önemli ölçüde rağbet görmüştür. Türkiye bu tür stratejik hamlelere biraz geç başlasa da, günümüzde bu alanda etkin bir şekilde adını duyurmaktadır. Nitekim 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla Türk Dünyasını etkileyen önemli değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede 90'lı yılların başında bağımsızlığına yeni kavuşan Türk Cumhuriyetleri'nin çok acil değişim, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına zaman geçirmeksizin cevap vermek üzere ve kapalı ekonomik yapılardan piyasa merkezli bir yapıya doğru gerçekleşen hızlı dönüşümde, Türkiye bu alandaki tecrübesini paylaşmak amacıyla yeni stratejiler belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla TİKA, Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli kararıyla 21124 sayı ve 27 Ocak 1992 tarihli Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığına bağlı teşkilat olarak kurulmuştur.

2. YÖNTEM

TİKA'nın 2004-2019 yılları arasındaki stratejik eylemleri, planlamaları, etkinlikleri, projeleri incelenmiş ve analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, TİKA'nın yapısı ve hedefleri hakkındaki plan, rapor ve faaliyet belgeleri incelenmiştir. Söz konusu birincil kaynakların taranmasıyla TİKA'nın amaçları ve eylemleri konusunda detaylı bir veri setine ulaşmak planlanmıştır.

Daha sonra elde edilen veriler ışığında bir soru seti oluşturularak, TİKA'nın faaliyetlerinin analiz edilebilmesi için bir dizi mülakat yapılmıştır. Makale için yapılan araştırma ve yazımı sürecinde akademik yayın etik kurallarına uyulmuştur.

3. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI (TİKA)

3.1. TİKA'nın Kuruluşu, Tarihçesi ve Teşkilat Yapısı

Devlet Destekli Sivil Toplum Kuruluşları- Government Organised Non Governmental Organisations, 2. Dünya savaşı sonrasında özellikle Yumuşak Güç Stratejisinin ürünü olarak, gelişmiş ülkeler tarafından önemli ölçüde rağbet görmüştür. Türkiye bu tür stratejik hamlelere biraz geç başlasa da günümüzde bu alanda etkin bir şekilde adını duyurmaktadır. Nitekim 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla Türk Dünyasını etkileyen önemli değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede 90'lı yılların başında bağımsızlığına yeni kavuşan Türk Cumhuriyetleri'nin çok acil değişim, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına zaman geçirmeksizin cevap vermek üzere ve kapalı ekonomik yapılardan piyasa merkezli bir yapıya doğru gerçekleşen hızlı dönüşümde, Türkiye bu alandaki tecrübesini paylaşmak amacıyla yeni stratejiler belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla TİKA, Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli kararıyla 21124 sayı ve 27 Ocak 1992 tarihli Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Dışişleri Bakanlığına bağlı teşkilat olarak kurulmuştur (TİKA, 2019b, s:21). 1992'den 1999'a kadar TİKA, Dışişleri Bakanlığı çatısı altında faaliyet göstermiştir ve faaliyet coğrafyasının Türk Cumhuriyetleri ve Balkan ülkeleriyle sınırlı olduğu görülmüştür. 1999'da Dışişleri Bakanlığından Cumhurbaşkanlığına tezkeresi ile Başbakanlığa bağlanarak faaliyetlerine devam etmiştir. 2000'li yılların başlarında ise çeşitli KHK'larla kurumun işleyişi açısından daha rasyonel politikalar üretilmesi ve hızlı adımlar atılması adına hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla 2001 yılında 4668 sayılı; "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile görev ve sorumlulukları ortaya konmuş ve "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" olan resmi ismi "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı" (TİKA) olarak değiştirilmiştir

(Erdağ, 2004, s:35). 2011 yılında ise TİKA'nın aktif dış politikanın önemli bir stratejik aracı olarak kullanılabilmesi amacıyla birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aynı zamanda 2011 yılında 656 sayılı KHK ile teşkilat kanununda değişiklik olan TİKA'nın adında yer alan kalkınma ifadesi kaldırılmış ve yeni adı "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı" şeklinde olmuştur.

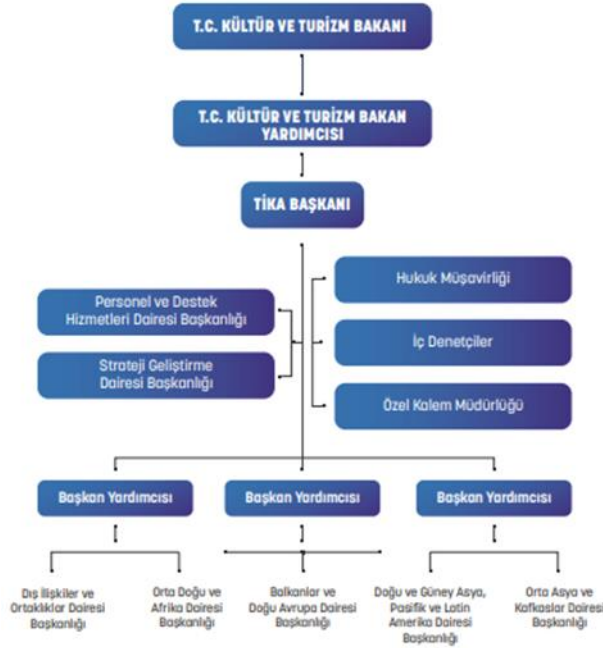
2018 yılında ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin gelmesiyle birlikte, 703 sayılı KHK'nın 94. maddesi ve 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin" 37. bölümünün 520. ve 531. maddelerinde TİKA teşkilatındaki son değişiklikler yer almıştır. Aynı zamanda TİKA'nın kamu tüzel kişiliğine haiz özel bütçeli bir kurum olduğu ifade edilerek Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak çalışmalarını gerçekleştireceği belirtilmiştir (TİKA, 2019b, s:21).

Günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak görev yapan TİKA'nın teşkilat yapısında Kültür ve Turizm Bakanın görevlendirdiği bakan yardımcısının koordine ettiği bir başkan, üç başkan yardımcısı ve bunlara bağlı olmak üzere Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi, Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi, Orta Doğu ve Afrika Dairesi, Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi, Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi bulunmaktadır. TİKA'nın danışma ve hizmet birimleri olarak TİKA başkanına doğrudan bağlı çalışan birimler; Hukuk Müşavirliği, İç Denetçiler, Özel Kalem Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Dairesi, Personel ve Destek Hizmetleri Dairesi şeklindedir.

Ana hizmet birimlerinden olan Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi, Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi, Orta Doğu ve Afrika Dairesi, Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi'nin görev alanına giren ülkeler başkan tarafından belirlenmektedir. Bu daireler, görev alanına giren ülkelerle birlikte ajansın görevleri ile başkan tarafından verilen görevleri de yeri getirmektedirler. Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi birden fazla ülkedeki ve bölgedeki faaliyetleri, projeleri ve programları ajansın görevleri doğrultusunda ilgili dairelerle işbirliği içinde yürütmektedir. Aynı zamanda kalkınma yardımlarından teknik desteğe ve insani yardımlara kadar birçok alanda STK'larla işbirliği yapmaktadırlar. Bununla birlikte uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkelerin teşkilatlarıyla işbirliği yaparak ortak finansman ve benzer olgularda proje, programlar geliştirip uygulamaktadırlar (TİKA, 2019a, s:38).

Strateji Geliştirme Dairesi ise 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5346 sayılı Kanun ve diğer mevzuatla strateji geliştirme ve mali hizmetler birimine verilen görevleri yürütmektedir. Bunlarla birlikte bu birim Türkiye kalkınma yardımları ile ilgili verileri toplayıp raporlamasını gerçekleştirmektedir. Başkana bağlı olan diğer birim ise Personel ve Destek Hizmetleri Dairesi, kurumun insan kaynakları politikasını ve hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının planlamasını yapmak ve uygulamak, 5018 sayılı Kanun çerçevesinde başkanlığın birimleri ve yurt dışındaki ofislerin ihtiyacı olan her türlü unsurlar ile idari mal ve hizmet gibi işlevleri yürütmek, bilişim ve yönetim sistemini dokümantasyon hizmetlerini güncellemek yerine getirmek, başkanlık kütüphane ve arşiv hizmetlerini yerine getirmek, başkanlık sivil savunma ve seferberlik hizmetlerini planlamak ve yürütmek, başkanlığın birimleri ile yurt dışındaki ofislerin bilgi teknolojileri altyapısını kurmak, onarmak vb. ve ilgili projelerle işbirliğini sağlamakla görevli birimdir (TİKA, 2019b, s:26-27).

Şekil 1. TİKA'nın Teşkilat Yapısı

Kaynak: (TİKA, 2020, s:29).

TİKA kurumsal merkezi yapılanmasıyla birlikte yurtdışında yürüteceği program, proje, faaliyet ve yardım işlemleri için gerektirdiği alanı oluşturmak ve koordinasyonu sağlamak amacıyla "Program Koordinasyon Ofisleri"(PKO) kurmuştur. Bu ofisler kurulurken görev alanına giren ve önceliği olan bölge ülkelerinde Dışişleri Bakanlığı ile gerekli koordinasyonu sağladığı gözlemlenmiştir. 2000'li yıllarla beraber Türkiye'nin dış politikasında önemli bir aktör olarak değerlendirilen TİKA, 2002 yılında 12 olan PKO sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltmiştir. Günümüzde TİKA, ikili işbirliği anlaşmaları veya mutabakat muhtıraları çerçevesinde halihazırda 60 ülkede 62 PKO ile 150 ülkede faaliyet göstermektedir. Bu ofisler aracılığıyla TİKA, sahada yer alan kurum olarak yereldeki dinamikleri iyi gözlemlemeye çalışmıştır. Aynı zamanda sahadaki ihtiyaçları da analiz ederek ülkenin dış politika önceliklerini değerlendirerek yapılan projelerle işbirliği içerisinde hareket edip hem TİKA'nın hem de Türkiye'nin temsilciliğini ön planda tuttuğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte yerel personel, koordinatör yardımcıları ve koordinatörlerle hızlı adımlar atılması sağlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin aktif dış politika ile birlikte çeşitli alanlarda yapılan proje sayısı ve çalışma yaptığı ülkelerin sayısı artıkça ofislerin faaliyetleri buna paralel geniş alana yayılmıştır (TİKA, 2020).

TİKA'nın paydaşları olarak Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kamu diplomasisi konusunda faaliyet gösteren diğer resmi ve sivil kuruluşlarla (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Yunus Emre Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı vb.) birlikte uluslararası faaliyet yürüten STK'lar, uluslararası kuruluşlar, diğer ülkelerin kalkınma işbirliği teşkilatları ve özel sektör olarak belirlendiği sayılabilir. Aynı zamanda TİKA tüm kurumların resmi kalkınma yardımlarını (RKY) da toplayan kuruluştur. Buna yönelik olarak 2019-2023 stratejik planında da kalkınma işbirliği faaliyetlerinin sürdürüldüğü 150'den fazla ülkedeki proje ve faaliyetlerinin yararlanıcıları ve işbirliği yapılan kamu kuruluşları ve STK'lar ise proje ve faaliyet sıklığı toplam görece de büyük sınıflandırılmıştır (TİKA, 2019b, s:28).

TİKA kuruluşundan bu yana kapasitesini ve yetkinliğini artırarak farklı coğrafyalarda stratejik işbirliği yürüterek sağlık, eğitim, kültür gibi çok çeşitli alanlarda projeler ürettiği görülmüştür. Bu projeleri dünyanın farklı alanlarında kalkınma faaliyetleri olarak sunmuştur. 1992-2000 arasında sadece 2500 proje üretilirken, günümüzde projelerin yıllara göre artışı ve 2000 yılından günümüze proje sayısının 30.000'nin üzerinde olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla TİKA, uluslararası alandaki standartlar çerçevesinde sektörel olarak eğitimden sağlığa, tarımdan hayvancılığa, üretim ve ekonomik olanakların güçlendirilmesi, insan kaynağı kapasitesinin artırılması gibi alanlara sürdürülebilir projeler ile yoğunlaşmıştır.

TİKA'nın faaliyet alanlarına genel olarak değinilen bu bölümde kuruluş, teşkilat yapısı ve tarihçesi özetlenmiştir. Bir sonraki bölümde 15.07.2018 tarih ve 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çerçevesinde TİKA'nın görev ve sorumlulukları biraz daha ayrıntılı incelenmiştir. Dolayısıyla kurumsal yapı, faaliyetler ve projeler incelenirken TİKA'nın yıllık faaliyet ve kalkınma yardım raporlarından, uzmanlık tezlerinden, süreli yayınlar olan "TİKA Dünya Dergisi" ve "Avrasya Etütlerinden" ağırlıklı olarak yararlanılmıştır. Bununla birlikte kurumun bulunduğu nokta ile ulaşmak istediği noktayı tanımlayan ve uygulanacak olan stratejileri ifade etmesi beklenen stratejik planları analiz edilmiştir. TİKA'nın stratejik planları kurumun mevcut durumunu tahlil, orta vade gelecek hedeflerini anlayabilmek ve kurumsal yönetsel kapasiteyi analiz edebilmek için çok elverişli dokümanlar olarak tespit edilmiştir.

Çok çeşitli kaynaklardan derlenen verilerin literatüre kazandırılabilmesi güdüsüyle makale hacminin genişlemesi riskine rağmen, TİKA'nın faaliyet alanının çok çeşitliliği içermesi ve yıllara göre proje ve faaliyetlerdeki artışları tam anlamıyla sunabilmek için sayısal ve istatistiki verilere sık yer verilmiştir.

3.2. TİKA'nın Görev ve Sorumlulukları

15.07.2018 tarih ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile TİKA'nın Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanması ile dış politika hedefleri doğrultusunda etkin bir araç olarak kullanılması planlanmıştır. Nitekim bu kapsamda TİKA'nın görev ve sorumluluklara ilişkin mevzuatın yeniden hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Türk dillerinin konuşulduğu ülkelerle başlayıp az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal, kültür, gibi alanlarda çözüm odaklı düşünme, sahada etkin işbirliği geliştirme amaçlı proje süreçleriyle TİKA, pek çok konuda faaliyetlerini sürdürmeyi amaçlamıştır.

TİKA'nın misyon ve vizyon ifadeleri bu doğrultuda analiz edilebilir. TİKA'nın vizyonu: *"Kalkınma iş birliğinin tüm alanlarında her türlü araç ve yöntemleri kullanmak suretiyle, bölgesel ve küresel düzeydeki sorunlara, adalet ve eşitlik çerçevesinde, hızlı ve kalıcı çözümler sunabilen etkin bir teşkilat olmak"* şeklindedir. Misyonu ise: *"Türkiye'nin uluslararası iş birliği faaliyetleri ve kalkınma yardımları çerçevesinde, faaliyette bulunduğumuz ülkelerde, ilgili kuruluşlarla koordinasyon içerisinde, ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızın geleceğe taşınmasını sağlayacak sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmek"* şeklindedir. Vizyon ifadesinde öne çıkan unsurlar olarak, kalkınma amaçlı işbirliği stratejileri, küresel ve bölgesel sorunlarda adalet ve etkin-hızlı çözümler gibi kavramları görülürken, misyonda ise uluslararası işbirliği, sosyal ve insani kalkınma, tarihi-kültürel miras ve sürdürülebilir projeler gibi kavramlar ön plana çıkmıştır.

Bu çerçevede 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde TİKA'nın görevleri 522. Maddede belirtilmiştir: İşbirliğinde bulunulması hedeflenen ülke ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri karşılıklı kalkınmaya da katkıda bulunacak şekilde projeler ve faaliyetler temelinde geliştirmek, söz konusu ülke ve toplulukların kalkınma hedef ve ihtiyaçlarına uygun işbirliği program ve projelerini hazırlamak veya hazırlatmak, bununla ilgili gerekli takibi yapmak ve bunların uygulanmasında koordinasyonu sağlamak, işbirliğinde bulunulması hedeflenen ülke ve toplulukların iktisadi gelişim sürecinde ihtiyaç duyacakları ekonomik altyapı araçlarını ve destek programlarını hazırlamak, ekonomik büyüme, yatırım ortamının hazırlanması ve geliştirilmesi, işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, iyi yönetim, kadın ve ailenin önemi, bilgi teknolojileri transferi, çevre ve doğal kaynakların yönetimi, enerji, altyapı, sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda katkı temin etmek, bu ülkelere kurumsal, insan kaynakları ve benzeri alanlarda kapasite geliştirme destekleri sağlamak, gerektiğinde yabancı ülke ve topluluklara yapılacak insani yardım ve teknik desteklerin koordinasyonunu sağlamak, kalkınma alanında ulusal ve yararlanıcı ülkelerin kamu kurumları, üniversiteleri, STK ve özel sektör kuruluşları ile program, proje ve faaliyetler gerçekleştirmek ve gerektiğinde uzman desteği sağlamak, işbirliği yapılması hedeflenen ülke ve topluluklarda kamu yönetimi, hukuk, eğitim, kültür ve diğer sosyal alanlardaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla proje ve programlar gerçekleştirmek, ülkelere eğitim amacıyla Türkiye'ye gönderilecek kamu görevlileri ve diğer kişilere burs ve benzeri destek sağlamak, yurtdışında kültürel işbirliği programları yürütmek ve

buna ilişkin Türk kültürüyle ilgili faaliyet gösteren merkezlerle işbirliği yapmak, kalkınma yardımları ve Türkiye'nin dış yardımlarıyla ilgili uygulama ve teknik koordinasyon ile takibi sağlamak ve raporlar yayınlamak, yurtdışında bulunan ortak tarihi, kültürel ve toplumsal mirasın ve değerlerin korunmasına, toplumlar arası ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik sosyal ve kültürel çalışmalar yapmak, görevi bağlamında uluslararası işbirliğine ilişkin çalışmalarda yer almak ve koordinasyonu sağlamak, gerektiğinde uluslararası kuruluşlar ve bunların temsilcilikleriyle ortaklaşa projeler yürütmek, işbirliğinde bulunulması hedeflenen ülkelerin yanı sıra, özellikle tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel bağlarımızın bulunduğu ülkelere, kalkınmışlık düzeyine bakılmaksızın, teknik katkı ve destekte bulunmak ve diğer ülkelere gelen talepleri değerlendirmek, başkanlığın yürüttüğü faaliyetlere yönelik programa alınacak ülkeler ve topluluklar hakkında bakanlığa bilgi vermek ve mevzuatla yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri gerçekleştirmek şeklinde görevleri yetki ve sorumlulukları sıralanmıştır.

Kararnamede belirtilen görev tanımları ile birlikte yurt dışındaki taşınmaz kültür varlıklarına yönelik çalışmalarda kurum ve kuruluşlarla ve STK'lar arasındaki etkileşimle koordinasyonu sağlamak, aynı zamanda strateji geliştirip restorasyon projelerini de yönlendirmek amacıyla "Yurt Dışındaki Kültür Varlıkları Eşgüdüm ve Yönlendirme Kurulunun" sekreteryaya hizmetlerini yürütmektedir. Aynı zamanda kurumun faaliyetleri mevcut mevzuat çerçevesinde yürütülmekle birlikte, program ve projelerin etkin olması noktasında yeni işbirliği modelleri üzerinde çalışmak ve geliştirmek, gerekirse mevzuat değişikliklerinin faydalı olması gerekliliği üzerinde durulduğu görülmüştür (TİKA, 2019b, s:25).

Politik, kültürel ve ekonomik hedefler doğrultusunda Türkiye, konjonktürel imkanlar ölçüsünde tecrübelerini ve birikimlerini işbirliği içerisindeki ülkelere TİKA aracılığıyla aktarmaya devam etmektedir. Nitekim TİKA yüzlerce uluslararası seminer, sempozyum, konferans gibi etkinliklere de destek olmuştur.

4.BULGULAR

4.1. TİKA'nın Projeleri ve Faaliyetleri

Türk dünyasından başlayarak Türkiye'yi işbirliği ve kalkınma alanında güçlendirmenin yanında, küresel anlamda sahadaki etkinliğine katkı sağlamak için kurulan TİKA, günümüzde uluslararası kalkınma ve yardım işbirliği kuruluşu olarak proje ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin dış politikasına uyumlu bir şekilde faaliyet alanlarını Balkanlar ve Doğu Avrupa, Afrika ve Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkaslar, Doğu ve Güney Asya Pasifik ve Latin Amerika olarak şekillendirmiştir. Dolayısıyla birçok ülkede sosyal altyapılar ve hizmetler (eğitim, sağlık, su ve sanitasyon, idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi, diğer sosyal altyapılar ve hizmetler), ekonomik altyapılar ve hizmetler (ulaştırma ve depolama, iletişim altyapılarının geliştirilmesi, enerji üretimi, dağıtım ve etkinliği), üretim sektörleri (tarım, ormancılık, hayvancılık, balıkçılık, sanayi, ticaret, turizm), çoklu ve çakışan sektörler, acil ve insani yardım gibi alanlarda projeler ve faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu bölümde TİKA'nın faaliyetleri birincil kaynaklardan derlenen veriler ile 2004-2010 faaliyet dönemi ve 2011-2019 faaliyet dönemi olarak yıllık incelenecektir. Söz konusu olan proje ve faaliyetlerin yıllar bağlamında ayrıntılı olmasına karşın bu çalışmada, belirtilen yöntem çerçevesinde faaliyetler tasnif edilmiş, benzer faaliyetlerle karşılaştırması yapılarak dönemsel olarak değerlendirilmiştir. Haliyle bu bölüm biraz detay ve uzun olarak değerlendirilebilir, ancak söz konusu verilerin, bülten, rapor, stratejik plan ve benzeri kaynaklardan derlenerek bilimsel bir makale ile literatüre kazandırılması önem arz etmektedir.

4.1.1. 2004-2010 Faaliyet Dönemi

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından hazırlanan ve kalkınma hakkından barış ve güvenliğe, cinsiyet eşitliğinden açlık ve yoksulluğun kaldırılmasına, kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesinden çocuk ölümlerinin azaltılmasına kadar sürdürebilir insani kalkınmaya yönelik tüm insanlığın ortak hedeflerini ortaya koyan "Bin Yıl Bildirisi" Eylül 2000'de açıklanmıştır. 189 ülke bu bildiriye onaylayarak imzalamıştır. TİKA, bu milenyum hedeflerinin yanı sıra 2030 sürdürebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda proje ve faaliyetlerini şekillendirmekte, ülkelere tecrübe ve teknik altyapının aktarımına ilişkin ön planda yer aldığı görülmüştür (TİKA, 2004, s:1). TİKA bütün bunlarla beraber proje

ve faaliyetlerinde, kalkınma yardımlarında uluslararası kuruluşlarla da işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Bu amaçla TİKA'nın işbirliği faaliyetleri ile ortak çalışmalar yaptığı kuruluşlar; BM çatısı altındaki United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF), Food and Agriculture Organization (FAO), World Health Organization (WHO), Dünya Bankası (DB) gibi çok sayıda uzman kuruluşlarının yanında Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), İslam Kalkınma Bankası (ISDB), United States Agency for International Development (USAID), Japan International Cooperation Agency (JICA), Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) gibi uluslararası alanda etkin olan kurumlardır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin teknik yardım konusunda etkinliğini ve görünürliğini artırılmasına yönelik 2004 yılında adımlar atıldığı gözlemlenmiştir. Böylece faaliyet yaptığı alanda özgün olması, uluslararası kuruluşların TİKA ile işbirliği yapmasını sağladığı görülmüştür. 2004 yılında TİKA, tahsis edilen bütçenin tamamını kullanmıştır, ulusal ve uluslararası alanda toplam 450 proje gerçekleştirmiştir. Bu yıllarda Avrupa, Asya ve Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'da yaşanan dönüşümler sonucu bu ülkelerde siyasal, ekonomik, demokratik ve toplumsal yönden liberal ve piyasa düzenini içeren uygulamalarla ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda geçiş dönemi yaşayan ülkelerin idari ve altyapılarını geliştirmek için Türkiye'nin bilgi birikimini ve tecrübesini faaliyetler aracılığıyla ilgili ülkelere aktarılması açısından insan kaynaklarının geliştirilmesini, merkezi yerel idarenin kurumsal yapılarıyla ilgili mevzuat ve teknolojiyi barındıran çalışmaların ortaya konulması sağlanmıştır. Yetişmiş insan kapasitesini artırmak amacıyla da eğitimcilerin eğitimine önem verilerek ülkelerdeki kurumların personeline ulaşılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, 2004 yılına kadar yaklaşık 18.000 öğrenci ve çeşitli meslek gruplarında yer alan kişilere eğitim verilerek hedef ülkelerin insan kaynağına yatırım yapılmıştır (TİKA, 2004, s:27-32).

İdari ve altyapıların geliştirilmesi yanında eğitim, sağlık, gıda, kadının statüsünün geliştirilmesine ve iş hayatına katılımına, su temini ve STK anlayışının yaygınlaştırılması gibi konularda sosyal altyapıların geliştirilmesi maksadıyla proje ve faaliyetler yapılmıştır. 2004 yılında bu amaçla ilk olarak genel eğitimin iyileştirilmesine yönelik işbirliği yapılan ülkelerde mevcut eğitimcilerin niteliklerinin geliştirilmesi, eğitim sistemlerinin uluslararası yapı ile uyumlulaştırılması ve modern standartlarda eğitim yapılmasının sağlanması amacıyla; gerekli eğitim materyali ve ekipman desteği verilmekte ve okulların fiziki altyapıları iyileştirilmektedir (TİKA, 2004, s:38-41). 2004 yılı faaliyet raporunda belirtildiği üzere Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ile işbirliği yapılarak personel eğitimi, yönetim ve organizasyon geliştirme konularında ve müşterek yatırımları öngören çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin: Avrasya ülkelerinde girişimciliğin ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin geliştirilmesi, Avrasya küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) programı çerçevesinde ülkelerin KOBİ'lere ilişkin hukuki ve teknik altyapı durumları değerlendirilmiş ve potansiyel işbirliği imkanları sunulmuştur (TİKA, 2004, s:41-47).

İşbirliği yürütülen ülkelerde demokrasinin geliştirilmesine ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan TİKA, demokrasinin en önemli unsurlarından biri olan sivil toplum anlayışını geliştirmek amacıyla STK'larla proje ve faaliyetlerde işbirliği yapmakta ve aynı zamanda o ülkedeki STK'ların kurumsal kapasitesine ve organizasyonlarına destek vermiştir. Ekonomik altyapıların ve üretim sektörlerinin geliştirilmesi açısından tarım ve hayvancılık sektörüne ilişkin olarak da birçok faaliyet sürdürülmüştür. Aynı zamanda TİKA, 2004 yılında bilişim, mali hizmetler, bilim, turizm, ulaştırma ve özel sektörün değişimine ve dönüşümüne yönelik genellikle Türk Cumhuriyetleri ile uluslararası kuruluşlar nezdinde programlar yapmıştır.

Toplumlar arası iletişim sosyal barış ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin ortak dilin yaygınlaştırılması, tarihi mirasın korunması ve ileriye aktarımına yönelik restorasyon, uzman eğitimleri gibi çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 2004 yılından itibaren Türkçe'nin yaygınlaştırması için çeşitli üniversitelerde Türkoloji bölümleri desteklenmiş, yeni bölümler açılmıştır. Bununla birlikte Türk Kültür Merkezlerinde ve PKO'lar da Türkçe kursları açılmıştır. Bu çerçevede 2000 yılında faaliyete geçen Türkoloji bölümlerinin sayısı 2004 yılında 14 ülkede 18 olup, 2400 öğrenciye eğitim verilmiştir. Bu kapsamda birçok ülkede Türkoloji ve/veya Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri desteklenmiş, altyapı ve ekipman desteği sağlanmıştır. TİKA'nın tanıtım faaliyetleri çerçevesinde yürüttüğü çalışmalardan olan

Avrasya Etüdüleri ve Avrasya Bülteni yayınlanmaya devam etmiştir. Kültürel işbirliğinin geliştirilmesi çerçevesinde müşterek kültür mekanlarının oluşturulması, müşterek kültür eserlerinin kültür hayatına kazandırılması, son olarak kültürel faaliyetlerin desteklenmesi bağlamında çalışmalar yürütülmüştür. Acil ve insani yardımlar kapsamında bölge halklarının sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak, sosyal ve insani problemlerin azaltılmasına ilişkin ilaç ve tıbbi malzeme yardımı, savaş, çatışma ve terörizm bölgelerinde barınma vb. problemlerin azaltılması için yiyecek ve giyecek yardımı yapılmıştır. Örneğin: Afganistan'a gıda Yardımı, Bosna-Hersek'e insani yardım, Kuzey Osetya Cumhuriyeti/Beslan'a yardım gibi birçok alansal faaliyet gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2004, s:75-90). Bu gelişmelerle beraber kurum teknik yardım işbirliğine ve dış politikaya verdiği önem doğrultusunda yeni çalışma alanları belirlemiştir. Bu amaçla da Afrika'da ve Ortadoğu'da yeni alanlar oluşturulmuş ve bunun yanında Balkanlar ve Asya'da da teknik yardım çalışmalarının artırılması hedeflenmiştir. TİKA, 2004 yılı proje uygulamaları sonucunda geniş alana yayılmaya başlamıştır. 2004 yılında toplam 486 faaliyet ve proje gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda TİKA bölgelere ve ülkelere dağılımında 2004 yılında 198 projesini iki taraflı gerçekleştirmiştir. Bunun yanında çok taraflı proje sayısı, her bir proje ortalama 6 ülkede uygulanmış şeklinde 48 olarak belirtilmiştir (TİKA, 2004, s:92).

2005 yılında çalışmalarına devam eden TİKA, proje ve faaliyetlerini genişletmek için çaba göstermiştir. TİKA, 3 kıtada 18 PKO ve 32 ülkede proje ve programlarını sürdürmüştür. 2005 yılında 312'sini Kafkaslar ve Orta Asya'da, 197'sini Balkanlar ve Doğu Avrupa'da, 45'ini Orta Doğu ve Afrika'da, 8'ini ise diğer ülkelerde ve bölgelerde olmak üzere toplam 562 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Böylece 2005 yılı faaliyet raporunda belirtildiği üzere bölgesel ve ülkesel düzeyde proje ve faaliyetlerini önceki dönemlere göre artırdığı gözlemlenmiştir. 2005 yılında bölgesel dağılımda %55.5 ile Asya bölgesel önceliği oluştururken, %35.3'le Avrupa ikinci sırada, %8'le Orta Doğu ve Afrika ise son sırada yer almıştır. Projelerin sektörel yapılarını incelediğimizde ise 562 proje ve faaliyetin, 306'sı sosyal altyapıların geliştirilmesini, 135'i kültürel işbirliği, iletişimin geliştirilmesini ve sosyal barışa katkı sağlamasını, 84'ü üretim sektörlerinin gelişimini, 33'ü ekonomik altyapıların geliştirilmesini, 4'ü de acil ve insani yardımların yapılması şeklinde söz konusu olmuştur. Dolayısıyla oluşturulan proje ve faaliyetler ile ülkelerin kalkınma çabalarına destek verilmiş ve ülkelerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla toplam 3358 personel ile birçok alanda 1480 uzman eğitilmiş, 1878 öğrenci eğitim desteği almıştır (TİKA, 2005, s:6-10).

Bu dönemde TİKA, Asya'da ağırlıklı olarak Kafkaslar, Orta Asya ile Doğu Asya'da ve Moğolistan'da faaliyet göstermiştir. Aynı zamanda TİKA, bu bölgede BM'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) doğrultusunda eğitim, sağlık, idari, ekonomik ve kurumsal altyapı, STK'ların güçlendirilmesine yönelik proje ve faaliyetler geliştirmiştir. İdari, ekonomik ve sivil altyapıların geliştirilmesine yönelik ise; özel hukuk, yerel yönetimin güçlendirilmesi ve desteklenmesi, ülkelerin bakanlıklarının yeniden yapılanması, maliye alanında işbirliği, çalışmaları gibi projelere yer verilmiştir. Üretim sektörüne ilişkin ise; küçük işletmeler sitesi projesi, organize sanayi bölgesi kurulması, kalite ve standartlar alanında teknik yardım ve işbirliği projeleri örnek olarak sunulmuştur. Kültürel işbirliği, iletişimin geliştirilmesi ve sosyal barışa katkı bağlamındaki bazı projeler yapılmıştır. Örneğin: Türk film festivalleri, bilişim destekli dil bilimi çalıştayları gibi birçok faaliyet sunulmuştur.

2005 yılında TİKA Avrupa'da da 205 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Proje ve faaliyetlerin sektörel olarak incelemesi yapıldığında %54.7 ile sosyal altyapıların geliştirilmesi sektörü ilk sırada yer almıştır daha sonra ise %32.7 ile de kültürel işbirliği, iletişimin geliştirilmesi ve sosyal barışa katkı sağlamaya yönelik sektör ise ikinci önem verilen alan olmuştur. Diğer kalan kısmı ise üretim sektörleri, ekonomik altyapılar ve acil ve insani yardımlar oluşturmuştur. Hükümet tarafından 2005 yılının "Afrika Açılım Yılı" ilan edilmesiyle birlikte TİKA, Afrika'da iki ülkede PKO açmış ve bunun sonucunda üretilen 28 proje ile Afrika önemli çalışma alanlarından birisi haline gelmiştir. Toplam oluşturulan 28 proje ve faaliyetin 15'i sosyal altyapıların geliştirilmesine, 6'sı kültürel işbirliği, iletişimin geliştirilmesine, 5'i üretim sektörlerinin geliştirilmesine, 1'er adette ekonomik altyapı ve acil insani yardımlara ilişkin olmak üzere sektörel dağılıma ayrılmıştır. Ayrıca Orta Doğu'da toplam 17 adet proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında TİKA, 2005 yılında bölgesel ve çok taraflı projeler de oluşturmuştur (TİKA, 2005, s:100-150).

Uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde yapılan kalkınma yardımları ile ülkeler, hem birbirlerinin bilgi ve tecrübelerini aktarmış hem de yardım yapılan ülkelerdeki kuruluşlarla birlikte hareket ederek etkileşimin kurulmasını sağlamıştır. Bu amaçla 2005 yılında TİKA United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), OECD Development Assistance Committee (DAC), FAO, UNDP, Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM) gibi uluslararası alanda aktif olan kuruluşlarla her alana yönelik işbirliği geliştirmiştir. Kuruluşlarla yürüttüğü faaliyetlerden bazılarını örnekler vermek gerekirse; bilimsel araştırma merkezlerinin kurulması, “OECD İstanbul Özel Sektörü Geliştirme” projesi gibi birçok çalışma yapılmıştır (TİKA, 2005, s:190-195).

2006 yılı itibariyle TİKA, ülkesel olarak 1452 proje gerçekleştirmiştir. Böylece önceki yıla göre %158 bir performans sergilemiştir. Proje ve faaliyetlerin 727 adeti ile %50’si Asya bölgesinde, 538 adeti ile %38’i Avrupa bölgesinde, 150 adeti ile %10,3’ü Orta Doğu Afrika bölgesinde, 25 adeti ise %1,7’si diğer bölgelerde yer almıştır. Sektörel olarak incelediğimizde sosyal altyapıların geliştirilmesi sektörü (eğitim, sağlık, su temini ve hijyeni, sivil toplumun güçlendirilmesi, yerel yönetimler, barınma, sosyal hizmet vb.) 752 proje ve faaliyet ile %51 paya sahip birinci sektör, ekonomik altyapıların geliştirilmesi sektörü (ulaştırma, enerji, bankacılık ve finans, iş ve diğer sektörler) 347 adet proje ve faaliyet ile %24 paya sahip ikinci sektör, üretim sektörlerinin geliştirilmesi 181 adet proje ve faaliyet ile %12,5 paya sahip üçüncü sektör, kültürel işbirliği, iletişimin etkileşimi ve sosyal barışa katkı bağlamındaki sektör ise 161 adet proje ve faaliyet ile %11 payı barındırmıştır. Ayrıca 11 adet acil ve insani yardım proje ve faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2006, s:225).

TİKA, 2006 yılında Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerini incelediğimizde Arnavutluk, Makedonya, Bosna Hersek, Ukrayna, Kosova gibi ülkelerde birçok proje ve faaliyet üretmiştir. (TİKA, 2006, s:225). TİKA’nın 2006 yılında Orta Doğu ve Afrika bölgesinde öncelik verdiği ülkeler Etiyopya, Filistin ve Sudan şeklinde olmuştur. Üniversiteler arası işbirliği ve ekipman desteği, sağlıklı içme suyu tedariki, yargıda işbirliği ve devlet kurumlarına ekipman desteği, ilaç yardımı, sanayi, madencilik ve inşaat alanlarına yönelik eğitim, kitlesel medyanın ajansının geliştirilmesine kadar pek çok projeyi yürütmüştür. Aynı zamanda 2006 yılında Türkoloji çalışmaları, yerel yönetimler işbirliği çalışmaları, yabancı genç diplomatların eğitimi, kalkınma yardımlarında STK ve kapasite geliştirme programı gibi birçok ülke ve farklı alanlarda bölgesel projeler geliştirilmiş ve yapılmıştır. Ayrıca TİKA’nın uluslararası işbirliğinin gelişmesinde son derece önem gösterdiği bir başka alan ise uluslararası kuruluşlarla arasında gösterdiği etkileşimdir. Bu çerçevede işbirliği içerisinde olduğu uluslararası kuruluşlar ve programlar; DAC, UNDP, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), Avrupa Birliği (AB), ISDB, International Trade Centre (ITC), OXFAM, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT-ECO), The Asian Development Bank (ADB), USAID, UNIDO, FAO şeklindedir (TİKA, 2006, s:267-273).

2007 yılı TİKA için faaliyet coğrafyasını genişlettiği, uluslararası alanda etkinliğini ve görünürlüğünü artırdığı ve program bazlı proje ve faaliyetlerini yürüttüğü bir yıl olarak gözlemlenmiştir. Bu çerçevede faaliyet gösterilen ülke sayısı 86’ya yükselmiştir. Aynı zamanda Türkiye tarafından gönderilen resmi kalkınma yardımı götürülen ülke sayısı 131’e çıkmıştır. 2007 yılında Balkanların yeni ülkesi Karadağ ve Batı Afrika’nın önemli ülkelerinden biri olan Senegal’deki ofislerin açılmasıyla PKO sayısını 22’ye çıkarmıştır. Türkiye’nin uluslararası sistemdeki kalkınma yardımlarının eğilimine göre başta kriz bölgeleri olmak üzere en az gelişmiş ülkelere (LDC), denize kıyısı bulunmayan kalkınmakta olan ülkelere (LLDC) kalkınmakta olan küçük ada devletlerine (SIDS) yönelik taahhütlerinin olduğu görülmüştür (TİKA, 2007, s:12).

TİKA, 2007 yılında Türkiye’nin dış politikadaki tutumdan hareketle, tüm kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile gerçekleştirdiği projelerin bütçe bazlı değerlendirilmesinde %56,63’lük kısmını Merkez Asya ve Kafkaslar bölgesinde kullanmıştır. Bu bölgeyi %26,83 payla Balkan ve Doğu Avrupa takip etmiş; daha sonra ise dünyada krizlerin yoğunlaştığı bölge olan ve Afrika açılımı doğrultusunda proje ve faaliyetlerin artığı %12,87 paya sahip olan Ortadoğu bölgesi bölgesel dağılımda üçüncü sırada yer edinmiştir. Yürütülen proje ve faaliyetler doğrultusunda en çok kaynak kullanılan ülkeler; Afganistan, Makedonya ve Moğolistan olmuştur. 2007 yılında Afganistan’a yönelik kullanılan kaynakların fazlalığının nedeni ise söz konusu ülkede uygulanan “Afganistan’ın Yeniden İmarı Programı” projesinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Genel çerçevede sektörel olarak incelendiğinde ise bu faaliyetlerin/projelerin

%78'lik kısmı sosyal altyapıların iyileştirilmesine yönelik gerçekleştiği görülmüştür. TİKA'nın 2007 yılında faaliyet gösterdiği eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi, kültürel işbirliği, ekonomik altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesinde Afganistan'a Moldova'ya ve Filistin'e öncelik verilmiştir. Bu çerçevede 2007 yılında 11 Afgan vilayetinde başlatılan 13 okul inşaatı, hastane inşaatı ve işletimleri, büyükelçiliklerin idari, sosyal, kurumsal desteklenmesi, Türkçe kurslarının düzenlenmesi, TİKA-Afrika tarımsal kalkınma programı gibi birçok proje/ faaliyet gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2007, s:7-17). TİKA, aynı zamanda her yıl olduğu gibi 2007 yılında da uluslararası platformlarda yer almaya çalışmış ve kalkınma yardımları için kaynağın doğru kullanımı adına küresel toplantılara katılmıştır. Bu amaçla OECD başta olmak üzere UNDP, ISDB gibi birçok uluslararası kuruluşla işbirliği yapmıştır. "Küresel Kalkınma Toplumunda Gelişmekte Olan Donörler" konulu G-8 toplantısı, OECD-DAC Politika Diyalogu toplantısı, "Toplumların İlerlemesinin Ölçülmesi ve Teşvik Edilmesi" konulu II. OECD Dünya Forumu gibi çalışmalarla uluslararası işbirliği çalışmaları yapılmıştır (TİKA, 2007, s:13).

2008 yılı TİKA için kurumsallaşma adına önemli adımların atıldığı ve geçmiş yıllarda alınan kararların faaliyete geçirildiği bir yıl olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı şekilde bu yılda Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu, Balkanlar ülkelerine verilen önem sürdürülebilirliğini korumuştur. Afrika açılımıyla birlikte proje ve faaliyetlerin uygulanmasına devam edilmesi kararı neticesinde, Afrika'da bulunan PKO'lar aracılığıyla birçok ülkede büyük programlar yapılması hedeflenmiştir. TİKA bunun yanı sıra 2008 yılı itibarıyla 20 ülkede bulunan 23 PKO aracılığıyla diğer ülkelerde faaliyetini sürdürmüştür. 2008 yılında harcamaların bölgesel dağılımı değerlendirildiğinde Güney ve Merkez Asya %53,99 pay ile ilk sırada yer almıştır. Bunun yanı sıra proje ve faaliyetlerin geçmiş yıllardan gelen ivme ile arttığı gözlemlenmiştir. Bu kapsamda bölgesel olarak %24,58 pay ile Balkanlar ve Doğu Avrupa ikinci sırada yer almıştır. Üçüncü bölge ise %10,96'lık payla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği çalışmalarına yönelik ülkelerle kurulan işbirliği neticesinde ön planda olan Afrika olmuştur (TİKA, 2008, s:11).

2008 yılını ülkeler olarak incelediğimizde, Afganistan'daki proje çerçevesinde yoğun kaynak aktarımının dışında diğer öncelikli olan ülkeler arasındaki kaynak dağılımının dengeli olduğu görülmüştür (TİKA, 2008, s:13). Sektörel olarak 2008 yılını incelediğimizde proje/faaliyetler kapsamında kullanılan kaynakların yaklaşık %79,50'si eğitim, sağlık, idari, idari ve sivil altyapıların güçlendirilmesi, su ve su hijyeni gibi birçok alt sektörde değerlendirilerek sosyal altyapıların geliştirilmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla sosyal altyapılar ve hizmet sektörüne önem verilmesinin nedeni kalkınma yardımı yapan diğer ülkelerde olduğu gibi milenyum hedefleri doğrultusunda katkı sağlayan öncelikli sektör olmasından kaynaklanmıştır. Bu sektörün ardından ikinci sırada %10,62'lik payla ekonomik altyapılar ve hizmetlerin geliştirilmesi yer alırken; üretim sektörleri %3,93'lik payla üçüncü sırada, bunları takip eden sektörler ise acil ve insani yardımlar ve çoklu çıkan sektörlerdir (TİKA, 2008, s:13).

Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü BMGK geçici üyeliği çalışmalarında TİKA'nın göstermiş olduğu proje/faaliyetlerin, kalkınma yardımlarının etkileri başarı ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda kalkınma yardımlarının uygulanmasında diğer ülkelerin teknik yardım örgütleri ve uluslararası kuruluşların yapısındaki kalkınma teşkilatlarıyla ortak projeler uygulama bağlamında, 2008 yılında UNIDO, ISDB ile işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca UNDP Türkiye ofisi ile Türkiye'nin uluslararası kalkınma işbirliğine katılımını güçlendirmek üzere proje anlaşması imzalanmıştır. Uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde gerçekleştirilen önemli faaliyetlerden bazıları belirtilmiştir. Örneğin: OECD ile Karadeniz ve Orta Asya Ekonomik Görünümü (BSECAO) projesi, Demokratik Yönetişim İçin Ortaklık projesi, Güney-Güney İşbirliği projesi, UNDP ile Avrasya'da Sürdürülebilir İş Geliştirme projesi gibi çalışmalar sayılmıştır (TİKA, 2008, s:125-126).

2008 yılında da Türkiye'nin ikili temaslarda ve uluslararası toplantılarda en az gelişmiş ülkelere yönelik olarak Filistin, Kosova ve Afganistan gibi ülkelere yardımların icrası için taahhütlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu taahhütlerin yanında TİKA, STK'ların da kalkınma yardımları içerisinde bulunmasının, Türkiye'nin kalkınma yardım kapasitesini artıracığı olgusundan hareketle STK'ların kapasitelerinin geliştirilmesini ve işbirliği yapılmasını hedeflemiştir. Bu amaçla yurtdışında STK'lar tarafından düzenlenen sempozyumlara, kongrelere, seminerlere destek vermiştir. Örneğin: Türk Dünyası Belediyeler Birliği ile gerçekleştirilen "Yerel Yönetimler Kongresi" bu faaliyete örnek verilebilir. Kalkınma yardımları ve teknik işbirliği doğrultusunda faaliyetlerin uygulanmasına ilişkin kamu kurumları

tarafından yapılacak eğitim, danışmanlık desteği gibi konulara yönelik bir yıllık program hazırlanması söz konusu olmuştur. Bu amaçla kurumsal kapasitelerin elektronik ortama aktarılmasına yönelik 2008 yılında geliştirilen “Veri Tabanı Programı” ile Kalkınma Yardımları Kapasite Programı (KAP) hazırlanmış ve 39 kamu kurumuyla işbirliği yapılmıştır (TİKA, 2008, s:13-14).

2009 yılı uluslararası alanda mali krizin her sektörde ve her coğrafyada etkin olarak yaşandığı bir yıl olarak değerlendirilmiştir. Bu kriz yılı içerisinde Balkanlar’daki PKO’nun Sırbistan’da açılması ve 2010 yılı başında Suriye ve Pakistan ofisleriyle birlikte toplam 23 ülkede bulunan 26 PKO ile uygulama sahasında yer aldığı gözlemlenmiştir. İhtiyaç analizlerinden ve Türkiye’nin dış politika önceliklerinden hareketle TİKA, 2009 yılında kaynakların bölgesel dağılımında önceki yıllarda olduğu gibi Kafkaslar ve Merkez Asya’ya %44,44 pay ile öncelik vermiştir. Bunun önemli sebeplerinden biri Afganistan’daki projenin devamlılığından kaynaklanmıştır (TİKA, 2009, s:17).

2009 yılında TİKA’nın faaliyetlerini sektörel olarak değerlendirdiğimizde ise önceliği eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapıların güçlendirilmesi, su ve su hijyeni gibi alt sektörlerin oluşturduğu %79,78 pay ile sosyal altyapı ve hizmetler sektörü oluşturmuştur. Bu alanda yapılan projelerden bazıları; Kırgızistan Yüksek Eğitim Kuruluna donanım desteği, Vardak Vilayeti Behsud İlçesi Sangi Şendave Kliniği gibi birçok çalışma mevcuttur (TİKA, 2009, s.17). Ayrıca mesleki eğitimde teknoloji eğitimi, borçlanma stratejisi, iç borçlanma programı, dış ticaret ve tarım istatistikleri programı gibi birçok faaliyet düzenlenerek ülkelerle kalkınma yardım kapasiteleri ve teknik işbirliği konusunda etkileşimi sağlamayı hedeflemiştir. Bu işbirliğinin yanında Türk STK’lar zaman içerisinde kalkınma amaçlı yardımlarını her yıl artırmıştır. TİKA, STK’ların toplumla devlet arasında veya ülkeler arasında işbirliğinin artırılmasına yönelik ve STK çalışmalarının kurumsal kapasiteye sahip olması amacıyla “Sivil Toplum Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Birimi” kurmuştur. Sağlık, eğitim, acil ve insani yardım, sosyal ve kültürel vb. projelerinde karar alma süreçlerinde STK’ların olmasını isteyen birim, 2009 yılında Türk STK’larıyla 23 faaliyet ve proje gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda faaliyet gösterilen ülkelerdeki etkileşimi ayakta tutan yerel STK’ların desteklenmesi yönünde de projeler üretmiştir (TİKA, 2009, s:21).

2009 yılında faaliyetlerin uluslararası alanda tanıtımı sağlanarak Türkiye’nin görünürlüğü artırılması, işbirliği imkanlarının değerlendirilmesi, uluslararası kriterlere uyumlaştırmanın sağlanmasının gereği olarak bu dönemde de uluslararası kuruluşlarla da çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar; BKH’a yönelik olarak geliştirilen ve yoksulluğun azaltılması, kalkınma için küresel ortaklık anlayışı çerçevesinde oluşturulan “Sürdürülebilir İş” projesi, “Demokratik Yönetişim İçin Ortaklık (PDG)” projesi, “Karadeniz ve Orta Asya Ekonomik Görünümü (BSECA)” projesi, OECD ile işbirliği içinde ekonomik durumları aralıklarla değerlendiren proje olarak görülmüştür (TİKA, 2009, s:178-180).

2010 yılında da TİKA, Türk dış politikasının odak noktasında bulunarak kalkınma eksenli proje ve faaliyetleri ile çalışmalarına devam etmiştir. Kalkınma kapasiteleri çerçevesinde kurulacak olan teknik altyapının oluşturulmasını ve sürdürülmesini benimsediği gözlemlenmiştir. 2009 yılında da var olan, 2010 yılında da devam eden kalkınma ve işbirliği çalışmalarına yerel yönetimlerin, özel sektörün ve STK’ların da aktif katılım gösterdiği görülmüştür. 2010 yılında TİKA 28 PKO ile 25 ülkede projeler geliştirmiştir. Aynı zamanda PKO’nun mevcut olmadığı ülkelerde de faaliyette bulunan TİKA, 100’e yakın ülkede işbirliği projeleri gerçekleştirmiştir (TİKA, 2010, s:8).

2010 yılında TİKA yaşanan gelişmelere karşın hareket kabiliyetini artırma konusunda adım atmıştır. Buna en iyi verilecek örneklerden biri de Haiti depremi sırasında yapılan insani yardımdır. STK’ların koordinasyonu ile bölgesel ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır. Bölgesel açıdan projeler değerlendirildiğinde, sosyal ve kültürel bağların sürdürülebilir olduğu Kafkaslar, Merkez Asya, Orta Doğu ve Balkanlar kurumun faaliyet alanında öncelik verdiği yerler olarak görülmüştür. Dolayısıyla 2010 yılı bütçesindeki harcamaların dağılımına baktığımızda, Kafkaslar ve Merkez Asya 862 proje/faaliyetle ilk sırada yer almıştır. Balkanlar ve Doğu Avrupa’da 88 proje, Orta Doğu’da 314 proje gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, TİKA kaynaklarından en fazla yardım %63,52 pay proje/programlara ayrılmıştır. Bu projeleri sektörel olarak ayrıldığında dağılımı; eğitim %24,63, sağlık %16,02, nüfus politika üreme sağlığı %0,48, su ve su hijyeni %1,49, idari ve sivil altyapılar %12,97, diğer sosyal altyapı ve hizmetler %21,22, ekonomik altyapılar ve hizmetler %8,43, üretim sektörleri %12,01, çoklu ve çakışan sektörler %2,15, acil ve insani yardımlar %0,60 şeklinde sınıflandırılmıştır (TİKA, 2010, s.9). Bu projelerde bazıları; Vardak ilinde okul inşası, Kabil Sürekli Eğitim Merkezi (SEM) proje çizimi ve inşası,

Karadağ genelinde Türkçe kursları verilmesi, Kabil Askeri Lisesi kompleksinin inşası ve tefrişi, uluslararası polis eğitim işbirliği projesi, şeklinde olup birçok ülkede uluslararası kuruluşlarla da faaliyetler düzenlenmiştir (TİKA, 2010, s:105-130).

2010 yılının önemli gelişmelerini belirttiğimizde, Türkiye'nin 100 milyon dolar yardım sözü çerçevesinde gerçekleştireceği proje/faaliyetleri düzenlemek olmuştur. Bu çerçevede 2010 yılında Afrika'da faaliyet alanı olan 34 ülkeye yaklaşık 10 milyon dolar tutarında TİKA tarafından yardım götürülmüştür. Aynı zamanda Türkiye'nin kalkınma işbirliği alanında etkinliğini ve yükselişini artırmak amacıyla; yerel yönetimlerin, özel sektörün ve STK'ların sürece dahil edilerek, ülkenin kalkınma yardım çalışmalarında daha aktif rol alması planlanmıştır. Bu amaçla STK İşbirliği Koordinatörlüğü tarafından, proje hazırlama ve uygulama seminerleri ve kamu diplomasisi çalışmaları düzenlenmiştir. STK'ların proje hazırlarken kalkınma yardımı perspektifini anlamaları ve kaynaklarını verimli kullanmaları teşvik edilmiştir. Afrika başta olmak üzere birçok altyapı projelerinde STK'ların doğru yönlendirmeye alanda çalışma yapması sağlanmıştır. 2010 yılında aynı zamanda İSDB, BM, DB, EİT gibi uluslararası kuruluşlarla ve diğer ülkelerin teknik yardım kuruluşlarıyla işbirliği çalışmaları yapılmıştır (TİKA, 2010, s:10). Bu dönemde önemli diğer bir gelişme ise uzun süredir TİKA'nın yürüttüğü proje olan Türkoloji projesini Yunus Emre Vakfı Türkçe Eğitim Merkezi'ne devri konusunda tarafların bir yol haritası belirledikleri görülmüştür. Dolayısıyla proje kapsamında halka yönelik düzenlenen Türkçe kurslarının Yunus Emre Vakfı'na devredilmesine başlanmıştır (TİKA, 2010, s:10).

4.1.2. 2011-2019 Faaliyet Dönemi

2011-2019 faaliyet döneminde de TİKA, idari, sosyal, kültürel, ekonomik alanların yanı sıra Türkiye'nin tecrübesini ve kapasitesini faaliyet gösterilen ülkelere aktarma, acil ve insani yardımlar, bireysel ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, üretim sektörlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda çalışmalarını sürdürdüğü gözlemlenmiştir. 2011 yılında TİKA, ülke ve toplulukların Türkiye'den beklentilerini karşılayabilme adına ve Türkiye'nin stratejik önemini artırma hedefi doğrultusunda, kalkınma işbirliği çalışmalarında kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve STK'larla ortak bir anlayışla hareket etmeyi gerekli kılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de resmi kalkınma yardımları (RKY) bağlamında kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon görevi üstlenen TİKA'nın bu yardımların genel çerçevesi olarak toplam kalkınma yardımlarını 2 milyar 363 milyon dolara yükseltmiştir. Bu yardımların 1 milyar 273 milyon doları resmi kurumlar tarafından, 879 milyon doları Türk özel sektörü tarafından ve 199 milyon doları ise STK'lar tarafından sağlanmıştır. Böylece en az gelişmiş ülkelere yapılan yardımlar %79'luk artışla 279 milyon dolara yükselmiştir. Bununla birlikte milenyum hedefini 2011 yılında %0,17'ye çıkarmıştır. Faaliyetlerine bu yılda 25 ülkede 28 PKO ile devam etmiş ve yardım götürdüğü ülke sayısı 100'ü geçmiştir. 2011 yılında TİKA'nın Somali'de yaşanan problemler başta olmak üzere birçok ülkenin kalkınmasına her alanda destek olmak için çaba gösterdiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Pakistan'da 2010 yılında yaşanan felaket sonrası sosyal altyapının kalkınmasına yönelik çalışmalara da devam etmiştir (TİKA, 2011a, s:98). Bölgesel olarak resmi kalkınma yardımlarını değerlendirdiğimizde %46,6'sı Güney ve Orta Asya'ya, %23,87'si Orta Doğu'ya, %22'si Afrika'ya ve %6,3'ü Balkan ülkelerine olacak şekilde yapılmıştır. 2011 yılında Türkiye'nin resmi kalkınma yardımından en çok yararlanan ilk on ülkeden ilk sırayı Pakistan almıştır. Bu çerçevede, TİKA tarafından 2011 yılına kadar toplam 9824 proje/faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu proje ve faaliyetlerden 1437'si 2011 yılında yürütülmüş olup; 825 tanesi Asya'da, 425 tanesi Balkanlar ve Doğu Avrupa'da, 202 tanesi de Afrika şeklinde ayrılmıştır (TİKA, 2011b, s:10-12). 2011 yılında eğitim altyapısının geliştirilmesine ilişkin okul inşası, onarım, donanım gibi çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar; Afganistan'da okul inşası olan 14 okulun tefrişatı tamamlanmış, Pakistan'da her eyalete bir kız bir erkek okulu yapılması taahhüdünde bulunulması gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sosyal altyapıların geliştirilmesine yönelik diğer bir alan ise sağlık sektörüdür. Dolayısıyla TİKA, bu dönemde hastane onarım ve donanımından hastane işletimine, sağlık taramalarının gerçekleştirilmesinden nitelik personel eğitimine kadar birçok alanda çalışma üretmiştir. Örneğin; Irak'ta Bağdat El-Razi Hastanesi, Filistin'de Gazze Türk-Filistin Dostluk Hastanesi inşası, şeklinde birçok proje ile etkileşimin olması sağlanmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin suya erişim ve su hijyenine yönelik talepleri doğrultusunda proje ve faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Filistin'de 4 belediyede ve 4 su kuyusu açılması gibi örnek projeler

verilmiştir. Tarım ve hayvancılık sektöründe üreticilerin kapasitelerinin geliştirilmesinden örgütlenmesine ve ticari ortamın oluşturulmasından nicelik ve niteliğin artırılmasına kadar TİKA, yürüttüğü bazı programlarla ülkelerde sektöre destek sağlamıştır. Örneğin: Moldova’da gıda ve yaşam güvenliğini destekleme programı gibi projeler yapılmıştır. Başka bir alanda ise kültürlerarası etkileşimin sağlanmasına ülkelerin turizm potansiyelini ve yetişmiş insan kapasitesi artırmaya yönelik çalışmalarla birlikte diğer sosyal altyapı ve hizmetlere ilişkin faaliyetler yürütülmüştür (TİKA, 2010, s:92-96). Bütün bu çalışmaların yanında TİKA, 50’den fazla STK’larla ikili ilişkiler ve ortaklıklar geliştirip 100’den fazla projede birliktelik sağlamışlardır. Sağlık projeleri, eğitim ve kapasite geliştirme projeleri, sosyal ve kültürel projeler, acil ve insani yardımlar ve tematik toplantılar şeklinde yürütülen çalışmalarda birlikte hareket etmişlerdir (TİKA, 2010, s:70).

2012 yılında da Türkiye’nin dış politikası çerçevesinde, TİKA’nın kamu kurum ve kuruluşlarla ve STK’larla ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, ticari proje ve faaliyet geliştirerek işbirliği içerisinde hareket ettiği gözlemlenmiştir. Bu amaçla; Orta Asya, Orta Doğu, Kafkaslar ve Balkan ülkeleri ile işbirliklerinin çalışmalarla geliştirildiği görülmüştür. Bu dönemde yaşanan diğer bir gelişme ise ülkelerinde yaşanan istikrarsızlık sonucunda Türkiye’ye gelen Suriyeliler için uygulanmıştır. Bunun yanı sıra Somali’de yaşanan açlık krizinin 2011’de BM tarafından insanlık krizi olarak ilan edilmesi neticesinde Türkiye’nin burada çalışmalarını daha çok artırdığı gözlemlenmiştir. Tüm bu gelişmelerin çerçevesinde Türkiye’nin toplam kalkınma yardımları 3.324 milyon dolar şeklinde gerçekleşmiştir. Kalkınma yardımlarının 111,65 milyon doları STK’lar tarafından yapılmıştır. Aynı zamanda Türkiye, yardımların gayri safi milli hasılaya oranı cinsinden hesaplanan BKH’yı 2012 yılında %0,32’e yükseltmiştir (TİKA, 2012a, s:7-10).

2012 yılında TİKA, 76 ülkede 1400 proje/faaliyet yürütmüştür. Söz konusu kalkınma yardımlarının %46’sı Orta Doğu’ya, %31’i Afrika’ya, %18’i Güney ve Orta Asya’ya ve %3’ü Balkanlara yapılmıştır. Aynı zamanda iki taraflı resmi kalkınma yardımları 2011 yılına göre %95 artarak 2 milyarın üzerinde gerçekleşmiştir (TİKA, 2012a, s:94). Türkiye’nin ayırdığı kaynakları ülkesel olarak değerlendirdiğimizde ise 2012 yılında en fazla payı alan ülke 1.019,93 milyon dolarla Suriye olmuştur. Bu yardımların temelini acil ve insani yardımlar oluşturmuştur (TİKA, 2012a, s:94). 2012 yılında TİKA, Türkiye’nin en çok yardım yapan kuruluşu olarak birçok alanda proje/faaliyet yürütmüştür. Sosyal altyapının geliştirilmesine yönelik eğitim, sağlık, su ve su hijyeni, idari ve sivil altyapıya ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Önemli eğitim projeleri; Afganistan’da Kabil Üniversitesi hizmet binası inşaa ve tefrişatı, Afganistan’da Kabil Mustafa Demirkıran sürekli eğitim merkezi inşası, Saraybosna mektepleri modernizasyonu gibi birçok faaliyet yapılmıştır. Mesleki gelişime yönelik ise Arnavutluk, Özbekistan, Filistin, Yemen gibi ülkelerde gerek mesleki, teknik donanım gerekse eğitim projeleri düzenlenmiştir (TİKA, 2012a, s:109). Sağlık sektörüne ilişkin 2011 ve 2012 yılları içerisinde inşaa ve onarım gerçekleştirdiği poliklinik sayısı 65 olup, donanım desteği sağladığı hastane sayısı 64’tür. Örneğin: Kırgızistan’ın Oş şehrinde 150 hasta kapasiteli bir poliklinik binası inşası, Sudan’da Nyala Hastane kompleksi inşası gibi birçok çalışma bu alanda sayılmıştır. En önemli altyapı çalışmalarından biri olan su ve su hijyeni çalışmaları çerçevesinde toplam 303 tane su kuyusu açılmıştır (TİKA, 2012a, s:110-112). Kalkınma yardımlarında en önemli katkılardan birini veren STK’ların kaynak aktarımını incelediğimizde bölgesel olarak Afrika’nın öncelik taşıdığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Suriye, Somali, Sudan, Nijer gibi ülkelere önceki yıllarda olduğu gibi 2012 yılında da yardım edilmeye devam edilmiştir. Bununla birlikte doğal afetlerin yanı sıra dini ve siyasi istikrarsızların yaşandığı Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelerde Türk STK’ları etkileşim kurmaya çalışmıştır. Bu kapsamda STK’lar gıda yardımından sağlık çalışmalarına ve su teminine kadar birçok proje/faaliyet üreterek bölgesel kalkınmaya destek verdikleri gözlemlenmiştir (TİKA, 2012a, s.79-81). TİKA STK’larla etkileşimin yanında kamu kurumları, uluslararası kuruluşlarla da gerek kalkınma alanında gerekse faaliyet alanında çalışma yürütmüştür. Bu çerçevede işbirliği içerisinde olunan bazı uluslararası kuruluşlar ise; Black Sea Trade and Development Bank (BSTDB), Asya Kalkınma Fonu (AsDF), Global Environment Facility (GEF), International Telecommunication Union (ITU) şeklindedir. Aynı zamanda 2012 yılında OECD/DAC’a gönderilen veriler neticesinde Türkiye en fazla resmi insani yardım aktarımı yapan dördüncü ülke olmuştur (TİKA, 2012b, s:71-72).

2013 yılında da TİKA, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olarak buldukları ülkede kamu kurumları, özel sektörle ve STK’larla etkileşim halinde proje ve faaliyetler üretmiştir. Ayrıca 2013 yılında PKO sayısını 36’ya yardımda bulunduğu ülke sayısını ise 120’yükseltmiştir (TİKA, 2013a, s:133).

TİKA bu yılda da Balkanlar, Orta Doğu, Güney Kafkasya, Güney Asya, Orta Asya ülkeleriyle etkileşimini artırmayı ve var olan ilişkilerini pekiştirdiği gözlemlenmiştir. Ancak bu alanların yanında kurumun Sahra Altı Afrika, Latin Amerika ve Asya-Pasifik bölgelere yönelik eğilimlerinin olduğu ve bu bölgedeki ülkelerle yakın işbirliği kurarak kalkınma yardımları sağladığı gözlemlenmiştir. TİKA uluslararası alanda kalkınma işbirliği faaliyetleri neticesinde, 2013 yılında 1728'i ülkesel ve 88'i bölgesel olmak üzere toplam 1816 proje gerçekleştirmiştir (TİKA, 2013a, s:18). Projeler temel olarak her yıl olduğu gibi sosyal altyapıların geliştirilmesine yönelik olmuştur. Bu çerçevede 2013 yılında da sektörel dağılıma baktığımızda %80,9'unu sosyal altyapılar ve hizmetler, %12,9'unu ekonomik altyapılar ve hizmetler, %5,7'sini üretim sektörleri, %0,5'ini ise diğer hizmetler oluşturmuştur. Sosyal altyapı ve hizmetler sektöründeki proje/ faaliyetlerin alt sektör dağılımı ise; %45,5'i sağlık, %20,49'u idari ve sivil toplum, %15,81 eğitim, %14,78 kültürel işbirliği ve restorasyon, %3,45'i su ve su hijyeni şeklinde ayrılmıştır. Kalkınma yardımlarının bölgesel olarak dağılımında ise; %33,7 ile Afrika ilk sırada yer almıştır (TİKA, 2013a, s:20).

2013 yılında yürütülen projelerin 404'ü Balkanlar ve Doğu Avrupa'da, 475'i Kafkaslar ve Orta Asya'da, 525'i Afrika'da ve 145'i ise Orta Doğu'da faaliyete geçmiştir. Bu analizle birlikte sektör ve bölgesel olarak önemli projelerden bazılarını değinmek faydalı olacaktır. Eğitim sektörünün temel bir hak olmasından yana tutum sergileyen TİKA, 80 okul inşaatı/onarımı ve 102 okul donanımını gerçekleştirmiştir. Sağlık sektörüne ilişkin ise 25 sağlık tesisi inşa edilmiş ve 42'sinin donanımı gerçekleştirilmiştir. Bir başka alan olan su ve su hijyenine yönelik 2013 yılında toplam 154 su kuyusu inşa edilmiştir (TİKA, 2013a, s:19). Aynı zamanda bu dönemde Doğu Afrika'da Zeyla Limanı üzerinde çalışmalara başlanması, Sudan'ın turizm merkezlerinden olan Sevakin Adasında çalışmalar yürütülmesi gibi projeler gerçekleştirilmiştir. Orta Asya'da ise sosyal ve kültürel bağ olarak Türkiye'nin yakın olduğu ülkeler başta olmak üzere, pek çok ülke ile kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesine yönelik Türkiye'nin tecrübelerinin aktarıldığı eğitim, sağlık, güvenlik ve tarım gibi sektörlerde proje ve faaliyetler yapılmıştır. Aynı zamanda Bosna-Hersek'te Doğu Bosna Tarımsal Kalkınma projesi, Kosovalı hâkim ve savcıların eğitimi gibi birçok çalışmanın gerçekleştirildiği görülmüştür. Orta Doğu bölgesinde ve Kuzey Afrika'da gerçekleştirilen projelerle bölgenin ihtiyaçları hızlı bir şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Örnek vermek gerekirse Filistin'de yapılan çalışmalar bölgenin ihtiyacını karşılama konusunda son derece önem taşıdığı gözlemlenmiştir. Yemen'de yapılan Türk Mesleki Eğitim Enstitüsünde istihdam alanı yaratarak ülkede işsizliğin minimum seviyeye indirilmesine katkı sağlanmıştır (TİKA, 2013b, s:10-17).

STK'larla işbirliği içerisinde yürütülen sağlık taramaları, tıbbi operasyonlar ve aşı kampanyaları birçok insanın hayatını sürdürebilmesi açısından önemli olduğu gözlemlenmiştir. Bu amaçla 100'ün üzerinde STK ile işbirliği yapılmış ve 150 proje ve faaliyet uygulanmıştır. STK yardımlarından en çok yararlanan ülkeler ise; Somali, Nijer, Filistin, Suriye ve Irak şeklinde olmuştur. Ayrıca PKO'nun bulunmadığı yerde bütçe kaynaklarının etkin değerlendirilmesi açısından STK'lar önemli paydaş olarak değerlendirilmiştir. STK'larla işbirliği içerisinde yapılan faaliyetlerden bazıları; Nijer'de bilgisayar laboratuvarı kurulması, Türk-Meksika uluslararası meslek edindirme programları, Lübnan'da kan bankası ve laboratuvar kurulması, V. Uluslararası İktisatçılar Zirvesi gibi çalışmalar yapılmıştır (TİKA, 2013b, s:228). Aynı zamanda TİKA, uygulanan dış politika neticesinde uluslararası kuruluşlarla çalışmalar yapmakta ve küresel sorunların çözülmesi noktasında sorumluluklar geliştirmiştir. Dolayısıyla bu doğrultuda BM, OECD, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi kuruluşlarla yapılan ortak projeler oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra FAO, UNIDO ve İİT ile gerçekleştirilen çalıştaylar, programlar 2013 yılı için önem taşımıştır. İşbirliği projeleri örneklerinden bazıları ise şöyledir: "Uluslararası Sağlık Turizmi Kongresi", "Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı", "Türkiye-Afrika İlişkileri: Ortak Kader, Ortak Gelecek, İnsani Diplomasi Konferansı" gibi birçok faaliyet mevcuttur (TİKA, 2013b, s:234-238).

2014 yılında da TİKA, ülkelerin yerel ihtiyaçlarını da gözeterak birçok sektörde proje ve faaliyet yürüttüğü görülmüştür. Dolayısıyla ülkelerin ihtiyaçları ve toplulukların talepleri kapsamında insan odaklı, şeffaf, ortak anlayış çerçevesinde oluşturulan projeler için ilk defa bu dönemde "Türk Tipi Kalkınma Yaklaşımı" şeklinde ifade kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde TİKA, Orta Asya'dan Balkanlara, Orta Doğu'dan Afrika'ya ve Latin Amerika'dan Pasifik Adalarına kadar geniş alanda 50 PKO ile 150'ye yakın ülkede yürüttüğü projelerle uluslararası alanda Türk dış politikasında etkin olduğu

görülmüştür. Aynı zamanda her yıl olduğu gibi resmî kurumların, özel sektörün ve STK'ların işbirliği ve kalkınma faaliyetlerinde koordinasyon görevini üstlenmiştir. Bu kapsamda başta eğitim, sağlık, su ve sanitasyon gibi sosyal altyapıların geliştirilmesine yönelik sektörler olmak üzere ekonomik kalkınma ve istihdamda etkin olan tarım, hayvancılık ve mesleki eğitim alanlarında çalışmalar yapılmıştır (TİKA, 2014b, s:10). 2014 yılında Türkiye'nin resmi ve özel yardımlarının toplamı 6 milyar 403 milyon dolar şeklinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında Türkiye'nin RKY'sı ise 3 milyar 591 milyon dolar olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu yardımla BKH gerçekleştirme düzeyi %0.41 olarak sağlanmıştır. 2014 yılında 191,8 milyon dolar tutarında işbirliği projesi yürütülmüştür. Bu tutarın 185,8 milyon dolarlık kısmı iki taraflı olarak değerlendirilmiş olup, bunun ise 3,80 milyon doları ulusal STK'lara yardım, 3,7 milyon doları acil ve insani yardım, 18 milyon doları yönetim gider ve diğer kategorilere ayrılan kaynak olmuştur (TİKA, 2014b, s:16).

TİKA'nın 2014 yılında yapmış olduğu yardımların bölgesel dağılımına baktığımızda 53,03 milyon dolarla %28,06'lık pay oranıyla ilk sırada Güney ve Orta Asya yer almıştır. En fazla faydalanan ülke olan Azerbaycan'a ilişkin "Mesleğim Var" temalı mesleki eğitim kursları, bebek ölüm oranlarının azaltılmasına yönelik olarak "Hoşgeldin Bebek Yeni Doğan Sağlığı Eğitim" projesi uygulanmıştır. Türkmenistan, Kırgızistan ve Kazakistan'da eğitim, sağlık ve ekonomik altyapıların geliştirilmesine yönelik pek çok programların oluşturulmasının yanında toplumun diğer ihtiyaçlarına karşılık üzere de birçok proje hayata geçirilmiştir (TİKA, 2014a, s:17). Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgesinde en çok faydalanan ülkeler ise; Bosna Hersek, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk'tur. Yine aynı bölgede Kosova'da Osmanlı dönemindeki eserlerin restorasyonu gerçekleşmiştir. Bir başka bölge ise 39,10 milyon dolarla %21,10'luk payla yardım sağlanan Orta Doğu bölgesidir. Bu bölgede eğitimden sağlığa, temiz suya erişimden restorasyona kadar birçok projeden en çok faydalanan ülke 31,22 milyon dolarla Filistin olmuştur. Örneğin: Filistin'de eğitim altyapısını güçlendirmeye yönelik 550 öğrencili El Halil Türk okulunun inşası gibi birçok proje faaliyete geçmiştir. 2005 yılının Afrika yılı ilan edilmesinden ve bu amaçla yeni açılan ofislerin etkisiyle de Afrika'daki ülkelerin sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalarda bulunduğu görülmüştür (TİKA, 2014a, s:17-18). 2014 yılında ülkesel bazda değerlendirdiğimizde, TİKA'nın işbirliği proje ve faaliyetlerinden en çok yararlanan ülkeler sırasında ilk sırayı Filistin almıştır. Aynı zamanda Uzak Doğu'ya 7,74 milyon dolar olmak üzere Amerika Kitası'na ve Okyanusya'ya da yardımda bulunmuştur (TİKA, 2014a, s:19).

2014 yılında proje ve faaliyetleri sektörel açıdan değerlendirdiğimizde ise sosyal altyapılar ve hizmetler sektörünün %72,46 ile en çok pay aldığı görülmüştür. Sosyal altyapılar ve hizmetler sektöründe en çok payı ise 2014 yılında sağlık alt sektörü almış olup, onu kültürel işbirliği ve restorasyon, eğitim, idari ve sivil altyapıların güçlendirilmesi, su ve su hijyeni alt sektörleri takip etmiştir (TİKA, 2014a, s:17-19). 2014 yılında 60 ülkede 55 STK ile 133 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Eğitim, sağlık, kültürel işbirliği ve üretim sektörlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. STK'larla işbirliği içerisinde yapılan çalışmalardan bazıları; Afrika'da eğitim sorunlarına yönelik çözüm araştırmaları projesi, uluslararası mesleki ve teknik eğitim programı tecrübe paylaşımı, Çad ve Nijer sağlık organizasyonu, Gana ve Yemen girişimcilik projesi şeklindedir.

2014 yılında uluslararası kuruluşlarla ekonomik, ticari, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliği faaliyetleri devam etmiştir. Bu faaliyetlerden bazıları ve kuruluşlar şunlardır; UNIDO ile işbirliği, "Plastik Sanayisinde Geri Dönüşüm Teknolojileri" çalıştay, OECD Kalkınma Merkezi, ISDB ve The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRIC) ile işbirliği, D-8 ile işbirliğiyle birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında yine 2014 yılında iki taraflı kalkınma kuruluşlarıyla da işbirliği yürütülmüştür. Bu çerçevede, JICA ile "Endüstriyel Otomsayon Teknolojilerinin Yaygınlaştırma" projesi, "Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetimi" eğitim programı düzenlenmiştir. Aynı zamanda Korea International Cooperation Agency (KOICA) ile küresel yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınma hedefleri konusunda çalışmalar yapılmış; Katar Education Above All (EAA) ile temel eğitim olanağından yoksun çocuklara ilişkin eğitim verilmesine yönelik protokol imzalanmış; Agencia Mexicana de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AMEXCID) ile yapılan işbirliği sonucunda tarım, hayvancılık, sağlık, su hijyeni ve mesleki eğitime yönelik ortak projeler ve çalışmalar yürütülmüştür (TİKA, 2014b, s:264-288).

2015 yılında da TİKA, proje ve faaliyetlerini yürütürken kamu kurumlarından, STK'lardan, özel sektörden, üniversitelerden faydalanmış ve ekonomik, sosyal, kültürel birliktelik oluşturmuştur. 2015 yılında 50 ülkede 56 koordinatörlükle faaliyet gösteren TİKA, bu yılda toplam kalkınma yardımını 5,105 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir. Bu yılda da TİKA eğitim, sağlık, su sanitasyonu, barınma, konut, enerji, ulaştırma, iletişim, turizm, tarım, sanayi, ticaret ve insani yardım gibi birçok alanda etkin çalışmalar üretmiştir. İki taraflı resmi kalkınma yardımlarının sektörel dağılımında en çok pay %86,9 ile sosyal altyapılar ve hizmetlere ilişkin olmuştur. Ayrıca 2015 yılı uluslararası alanda asgari kalkınmışlık seviyesine ulaşmayı hedefleyen BKH'nın sona erdiği, aynı zamanda 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmek için tüm aktörlerin etkin olduğu bir yıl olarak değerlendirilmiştir (TİKA, 2015a, s:7-15).

2015 yılında kullanılan kaynaklar bağlamında proje ve faaliyetlerin önemli bir kısmı sosyal altyapılar ve hizmetler sektörüne ayrılmıştır. Bu amaçla yeni bina tesislerinin inşasından okulların tadilatına, teknolojik donanımdan eğitim materyallerinin sağlanmasına kadar birçok çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla eğitim sektörü bunlar arasında öncü sektör olmuştur. Örneğin: Makedonya'da okul tadilat ve donanım projesi, Kırgızistan Manas Üniversitesinin kurulmasına destek, dil, kimya, biyoloji, fizik, gibi birçok alanda ülkelerde laboratuvar kurulması çalışmalarıyla eğitim altyapısının güçlendirildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanında 2015 yılında birçok ülkede sağlık sektörünün geliştirilmesine yönelik hastanelerde ve üniversitelerde laboratuvarlar kurulmuştur. Yapılan çalışmalardan bazıları; Azerbaycan'da "Anne-Çocuk Sağlığını Destekleme" projesi, Bangladeş'te "Sağlıklı Köyler" projesi, "Sağlık Alanında İnsan Kaynaklarının İyileştirilmesi" projesi gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2015a, s:13-26). TİKA eğitim ve sağlık çalışmalarının yanında 2015 yılında, su ve su hijyeni konusuna dünyanın farklı bölgelerinde özellikle Afrika ve Orta Doğu bölgelerinde su kuyuları açarak insanların en temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çaba göstermiştir. Bu amaçla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve STK işbirliğinde ülkelerde 91 su kuyusunun açılmasıyla temiz suya erişim ve tarımsal potansiyeli geliştirme bağlamında katkı sağlanmıştır. Başka bir alt sektör olan idari ve sivil altyapıların geliştirilmesine yönelik olarak diğer ülkelerde insan kaynaklarına ilişkin faaliyetlerin yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu alanda öne çıkan çalışmalardan bazıları; Genç diplomatlar eğitim programı, liderlik eğitim programı, EİT II. Başsavcılar toplantısına destek şeklinde olmuştur (TİKA, 2015a, s:29-45).

2015 yılında ekonomik altyapı ve hizmetler sektörüne ilişkin birçok çalışmanın yürütüldüğü görülmüştür. Bu çalışmalar enerjiden bankacılık ve finansa, iletişimden ulaştırma ve depolamaya ve iş ve hizmetlere kadar birçok sektöre dağılmıştır. Ulaştırma alanında yol yapımı, uzman eğitimi ve ekipman hibesi gibi destekler verilmiştir. Bu kapsamda Güney Sudan Juba Havalimanı'nın güçlendirilmesi, Mogadişu Havalimanı rehabilitasyonu sivil havacılık altyapısının geliştirilmesi, TRT ile uluslararası medya eğitim programlarının yapılması ve enerji verimliliği gibi projeler gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2015b, s:46-57). Üretim sektörlerine ilişkin faaliyetlerde %23,3 payı ticaret ve turizm alt sektörü almıştır. Yapılan faaliyetlerden bazıları; "II. Uluslararası Tarım, Gıda ve Gastronomi Kongresi", "Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Mesleki Eğitim" programı gibi sayılabilir (TİKA, 2015b, s:57-70).

TİKA, 2015 yılında diğer bir faaliyet gösterdiği alanlardan bir tanesi olan acil ve insani yardımlarla ihtiyaç sahibi ülkelere yardımda bulunmuştur. Bu amaçla Türkiye, 2015 yılında milli gelire oranla %0,37 ile dünyanın en cömert ülkesi olmuştur. Bununla birlikte 2015 yılında Türkiye 3,2 milyar dolar ile dünyada en fazla yardım yapan ikinci ülke olmuştur. Dolayısıyla TİKA, bu yılda farklı bölgelerde ortaya çıkan insani krize karşı kamu kurumlarıyla, STK'larla, özel sektörle birlikte hızlı bir şekilde cevap verdiği gözlemlenmiştir (TİKA, 2015a, s:76-79). STK'larla işbirliği neticesinde Türkiye'nin uluslararası alanda etkin olmasını ve dış yardım faaliyetlerini artırdığı gözlemlenmiştir. Bu işbirliğinde 2012-2015 yılları arasında en yoğun faaliyet gösterilen bölge Afrika, sektör sağlık, ülke ise Nijer şeklinde olmuştur. Bu çerçevede 2015 yılında STK'ların %45'lik artışla toplam 476 milyon dolar yardım yaptığı gözlemlenmiştir. Acil yardımlar kapsamında Nepal'e ve Pakistan'a insani yardım, Filistin/Gazze'ye gıda yardımı, Irak'a temel ihtiyaç yardımı, Yemen'e ve Afganistan'a aynı destek şeklinde faaliyetler yapılmış, uluslararası kuruluşlarla ve ülkelerin kalkınma ajanslarıyla iletişim ve işbirliği tesis ederek ortak projeler yürütüldüğü görülmüştür. Bu amaçla TİKA'nın işbirliği yaptığı kuruluşlar; UNDP, FAO, UNIDO, UNESCO, UNICEF, USAID, OECD, DAC, İİT, SESRIC, JICA, KOICA, Singapore Cooperation Programme (SCP), Swedish

International Development Cooperation Agency (SIDA), Kazakhstan Agency for International Development (KazAid) şeklindedir. Belirtilen uluslararası kuruluşlarla birçok proje ve çalışma yürütülmüştür. UNDP ile “Kalkınmada Ortaklık” programı, JICA ile “Sanayide Enerji Verimliliği” ve “Yönetiminin Yaygınlaştırılması” eğitimi gibi birçok çalışma örnek verilebilir (TİKA, 2015b, s:171-179).

Türkiye 2016 yılında resmi ve özel akımlarla birlikte diğer ülkelere toplam 7 milyar 943 milyon dolar kaynak sağlamıştır. Bu toplam akımın 6 milyar 695 milyon dolarlık kısmı resmi akımlardan, 1 milyar 248 milyon dolarlık kısmı ise özel akımlardan meydana gelmiştir. Resmi akımların 6 milyar 488 milyon doları RKY’den oluşurken, diğer geriye kalan 207 milyon dolarlık kısmı ise diğer resmi akımları oluşturmuştur. Özel akımlara baktığımızda ise toplam 1 milyar 248 milyon dolarlık kısmın, 655 milyon dolarlık kısmını STK yardımları oluşturmuş, diğer kalan 593 milyon dolarlık yapıyı da doğrudan yatırımlar olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin yaşanan %66’lık artış sonucu resmi kalkınma yardımının 6 milyar 488 milyon dolar olduğu gözlemlenmiştir (TİKA, 2016b, s:14). Bu çerçevede Türkiye 2016 yılında 6 milyar dolar ile dünyada en fazla insani yardım yapan ikinci ülke olurken, milli gelire oranla da %0,69 ile dünyada en fazla insani yardım yapan ülke olmuştur. İki taraflı resmi kalkınma yardımlarında 5,865,8 milyon dolarını acil ve insani yardımlar kategorisi oluşturmuştur. Bölgesel dağılımda en çok kaynak sağlanan bölge 5,943,2 milyon dolar ile Orta Doğu olurken, yardımlardan en çok faydalanan ülkelerde de ilk sırayı Suriye almıştır. Bununla birlikte yardımlardan yararlanan en az gelişmiş ülkeler ise; Somali, Afganistan, Nijer gibi ülkeler olarak belirtilmiştir. Ülkelerin yanı sıra uluslararası kuruluşlara da destek verildiği gözlemlenmiştir. Bu amaçla 2016 yılında Bölgesel Kalkınma Ajanslarına 203 milyon dolar, BM’ye 35 milyon dolar, DB ve diğer alanlara 12 milyon dolar kaynak sağlanmıştır. Aynı zamanda Türkiye 2016 yılındaki 6,488 milyar dolarlık RKY’nin milli gelire oranı doğrultusunda %0,76 ile OECD/DAC üyeleri arasında dördüncü olmuştur (TİKA, 2016b, s:17-23). TİKA bu çalışmaları iki işbirliği anlaşmaları veya mutabakat muhtıraları çerçevesinde ve bünyesinde barındırdığı 54 ülkede 56 PKO ile yürütmüştür (TİKA, 2016b, s:11).

Türkiye’nin 2016 yılında iki taraflı resmi kalkınma yardımlarında sektörel dağılımları incelediğinde, %65,4 sosyal altyapılar ve hizmetleri, %24,3 ekonomik altyapılar ve hizmetleri, %7,1 çoklu çakışan sektörleri, %3,2 ise üretim sektörlerini oluşturmuştur. Yine bu yılda sosyal altyapılar ve hizmetler sektörü en çok pay ayrılan sektör olarak değerlendirilmiştir. En çok kaynak sağlanan sektör olan sosyal altyapılar ve hizmetler sektöründe alt sektörlerin aldıkları pay sırasıyla; eğitim %31,8, diğer sosyal altyapılar ve hizmetler %14,2, idari ve sivil altyapılar %10,3, sağlık %8,7, su ve sanitasyon %0,4 şeklinde olmuştur (TİKA, 2016a, s:24-32). 2016 yılında bölgesel olarak önemli projeler ve faaliyetler yapılmıştır. Orta Asya ve Kafkaslar bölgesinde yapılan projelerden bazıları; ASAN radyo kurulumu projesi (Azerbaycan), Batum enfeksiyon hastalıkları hastanesi onarımı (Gürcistan), Kazakistan Başsavcılığı hukuk koruma organları akademisi basım merkezi tefrişatı şeklindedir. Balkanlar ve Doğu Avrupa’da gerçekleştirilen projelerden öne çıkanlar ise şöyledir: Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı teknik altyapısının yenilenmesi projesi, Ukrayna Diploması Akademisine destek, Ukrayna Kamu Yönetimi Akademisinde interaktif telekomünikasyon iletişim sistemi kurulması gibi çalışmalar yapılmıştır. Orta Doğu ve Afrika bölgesinde de eğitimden sağlığa, idari altyapıların geliştirilmesinden turizme kadar birçok faaliyet yapılmıştır. Namibya kuraklık ile mücadele acil yardım çağrısı, yerel yönetimler alanında tecrübe paylaşımı (Ürdün), Nijer Anne Çocuk Sağlığı Merkezi inşası gibi faaliyetler örnek gösterilmiştir. Son olarak Doğu ve Güney Asya ve Pasifik Latin Amerika bölgesinde birçok çalışma yapıлып, etkin olmak için çaba gösterildiği gözlemlenmiştir (TİKA, 2016a, s:31-48).

Türkiye’nin STK yardımları ile dış yardım faaliyetlerinde etkin olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda STK’ların kalkınma yardımları içerisindeki yapmış olduğu katkılar her yıl artarak devam etmiştir. 2015 yılına nazaran STK yardımları 2016’da %36’lık bir artış eğilimi göstermiştir. Aynı zamanda STK’lar sadece kriz bölgelerinde acil ve insani ihtiyaçlara cevap vermenin yanı sıra BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi bağlamında ülkelerin uzun vadeli yatırımlarında önemlilik arz eden sosyal altyapı ve hizmetler sektörüne de katkı sağladığı görülmüştür. Belirtilenler kapsamında STK’ların yaptığı çalışmalar şöyledir: Orta Afrika’ya acil ve insani yardım, barınma merkezlerinin inşası, Nijer’de ve Sudan’da tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine ilişkin destek verilmesi gibi faaliyetler yürütülmüştür. Bununla birlikte uzman eğitimi, kültür ve eğitim merkezlerinin işleyişine katkı, mesleki ve teknik eğitim programı, malzeme, ekipman ilaç desteği gibi birçok çalışma yürütülmüştür (TİKA,

2016, s.100-103). TİKA, 2016 yılında dış ilişkiler ve ortaklıklarını STK'lar, özel sektör ve kamu kurumlarının etkisiyle, uluslararası kuruluşlarla ve bölgesel yapılarla proje/faaliyetler yaparak gerçekleştirmiştir. Bu projelerle birlikte Endonezya'da TİKA'nın desteğiyle SESRIC'in gerçekleştirdiği "Sağlık Kapasite Geliştirme" programı yine JICA ile Orta Asya ülkeleri için "Anne ve Çocuk Sağlığını Destekleme" programı, Emniyet Genel Müdürlüğü işbirliğinde gerçekleştirilen projeler ve son olarak "Dünya İnsani Zirvesi" düzenlenerek her alanda görüş alışverişinde bulunulmuştur (TİKA, 2016a, s:48-55).

2017 yılında da TİKA, Türk Tipi Kalkınma Modeli ile kurum talep ve çözüm odaklı, karşılıklı sorumluluk ve öğrenme, insan odaklı, şeffaflık kavramlarını içerisinde barındıran bir yapıyı uygulamaya çaba göstermiştir. Bu amaçla yurt dışında yürüteceği faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak üzere 59 ülkede 60 PKO ile çalışmalarını yürütmüştür. 2017 yılında toplam kalkınma yardımı 9.327,4 milyar dolar olarak belirtilmiştir. İki taraflı resmi kalkınma yardımlarının kategorilere dağılımında en çok payı acil ve insani yardımlar, bölgesel dağılımında en çok yararlanan bölge Orta Doğu olurken, ülkesel olarak ise en çok faydalanan ülkeler sırasında geçen yıl olduğu gibi ilk sırayı Suriye almıştır. Bunların yanı sıra 2017 yılında uluslararası kuruluşlara 170,6 milyon dolar destek verilmiştir. Böylece Türkiye 2017 yılında 8,1 milyar dolarlık resmi kalkınma yardımlarının milli gelire oranı olan %0,95 ile OECD/DAC üyeleri arasında dördüncü sırada yer bulmuştur. Bu çerçevede aynı yılda Türkiye, 7,28 milyar dolar ile dünyada en fazla insani yardım yapan ülke olmuştur (TİKA, 2017b, s:11-21).

Balkanlardan Orta Asya'ya Latin Amerika'dan Afrika'ya kadar birçok bölgede faaliyet gösteren TİKA, uluslararası alanda ülkelerle işbirliğini geliştirmiş ve sosyal altyapılardan ekonomik altyapılara, üretim sektörlerinden çoklu çakışan sektörler kadar birçok alanda kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik projeler yapmıştır. Bu amaçla eğitim sektörü bu yılda da Türkiye'nin kalkınma yardımlarında öncelikli sektör olmaya devam etmiştir. En alt eğitim sınıflamasından en üstüne kadar kapsayıcı, eşit, sürdürülebilir eğitim olanakları sunmaya çaba gösterdiği gözlemlenmiştir. Sağlık da ise başta anne-çocuk sağlığı olmak üzere insanların temel sağlık ihtiyaçlarına ulaşması bağlamında birçok ülkede hastane, sağlık ocağı inşa edilmiştir. Aynı zamanda hızlı ve etkili kalkınma programının uygulanması ile üretim sektörlerine ilişkin yerüstü kaynaklarının kullanılması amacıyla tarım projelerinin gerçekleştirildiği görülmüştür. Sürdürülebilir projeler üretme bağlamında ülkelerin temel altyapı kapasitelerinin artırılması hedeflenmiştir. Bunların yanında acil ve insani yardım, kadın istihdamı, turizm, enerji gibi alanlarda da çalışmalar devam etmiştir (TİKA, 2017, s:47-51).

2017 yılında TİKA'nın eğitim, sağlık, su ve sanitasyon, idari ve sivil altyapılar, ekonomik altyapılar ve hizmetler, üretim sektörü ve çoklu ve çakışan sektörler olmak üzere birçok alanda proje ve faaliyetlerinin örnekleri mevcuttur. Bu çerçevede eğitimde yapılan projelerden bazıları; "Nijer Yatılı Kız-Erkek Okulu ve Dostluk Parkı", "Kolombiya Orejon İlköğretim Okulu" inşası, Sudan Türk Mesleki Eğitim Merkezi tekstil atölyesi kurulumu, Bosna Hersek Saraybosna Üniversitesi'ne destek şeklinde olmuştur. Diğer bir alt sektör olan sağlık alanında ise ülkelerde pek çok çalışma yürütülmüştür. Afrika 2017 sağlık taramaları, "Kırgız-Türk Dostluk Hastanesi" inşaatı, "Moldova Kişinev Anne Çocuk Sağlığı Koruma Enstitüsü Rehabilitasyon Merkezine" destek gibi çeşitli çalışmalarla ülkelere destek verilmiştir. Ülkelerin idari ve sivil altyapıların geliştirilmesine yönelik yapılan proje ve faaliyetlerde mevcuttur. Somali askeri eğitim tesisleri inşa ve donatımı, Mali ulusal meclis genel kurul salonunun yenilenmesi, Tacikistan İçişleri Bakanlığı konferans salonunun yenilenmesi gibi öne çıkan çalışmalar yapılmıştır (TİKA, 2017a, s:53-87). Bu sayılan sektörlerin yanı sıra diğer sosyal altyapılar ve hizmetler sektörünün çatısı altında restorasyon, konut, toplumsal projelere de önem verildiği gözlemlenmiştir. Yapılan projelerden bazı örnekler şu şekildedir: "2017 Afrika Tecrübe Paylaşım" programı, "100 Ülkeye Büyük Türkçe Sözlük" gönderimi konusunda faaliyetler yürütülmüştür. TİKA ulaşım, iletişim, enerji gibi alt sektörleriyle beraber ekonomik altyapılar ve hizmetlere yönelik çalışmalara da ön ayak olmuştur. Bu amaçla 2017 yılında Moğolistan Milli Radyo ve Televizyonuna (MNB) destek, Filistin güneş enerji panelleri kurulumu gibi öne çıkan projelere katkı sağlamıştır. Tarım, hayvancılık, balıkçılık, sanayi ve çoklu ve çakışan sektörlerde kapasite geliştirmeye ilişkin çalışmalarda yürütülmüştür. Son olarak acil ve insani yardımlar kapsamında Myanmar'a, Bangladeş'e, Kolombiya'ya, Haiti'ye, Kosta Rika'ya, Sudan'a ve Irak'a katkı verilmiştir (TİKA, 2017b, s:89-117).

2018 yılında TİKA'nın toplam kalkınma yardımı 9.925,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu yardımların da 826,5 milyar doları STK yardımları şeklinde ifade edilmiştir. Bu çerçevede iki taraflı RKY'nin bölgesel dağılımını analiz ettiğimizde Asya bölgesinin ön plana çıktığı görülmüştür. 2018 yılında en yüksek yardım yapan OECD/DAC üyesi on ülkenin olduğu sıralamada 6. sırada bulunmaktadır. Ancak Türkiye bununla beraber resmi kalkınma yardımlarının OECD/DAC üye ülkelerinin de bulunduğu GSMH oranında BM hedefi olan %0,7'yi geçerek, %1.10 ile ilk sırada yer almıştır (TİKA, 2018a, s:14-32). 2018 yılında 59 ülkede 61 ofisiyle eğitimden sağlığa, tarım ve hayvancılıktan üretim, restorasyon, altyapı gibi çeşitli sektörlerde faaliyetlerini sürdürdüğü gözlemlenmiştir. 2018 yılında eğitim alanında inşa edilen okulların sayısı 15, onarılan okulların sayısı 97, kurulan kütüphane ve laboratuvar sayısı 14, destek verilen akademik kuruluşların sayısı ise 19 olmak üzere çeşitli faaliyetler ile eğitim altyapılarının güçlendirilmesi öngörülmüştür. Gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin temel sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi için hastaneler inşa edilip, yenilenmiştir. Aynı zamanda ülkelere nitelikli sağlık personeli yetiştirilmesi için eğitim faaliyetleri yürütülmüştür (TİKA, 2018a, s:32-54).

Konutlar, sosyal, kültürel, idari tesisler inşa edilip insanların yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda ülkelere desteklenen merkezi yönetimler, yerel yönetimler ve STK'ların sayısı 54 şeklinde olmuştur. Dolayısıyla ülkelerin öz kaynaklarını etkin kullanabilme adına ve kurumsal kapasitelerine destek olmak amacıyla kamu- STK işbirliğinin yansıtılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. İdari ve sivil altyapılarla da insani krizlerin olduğu ülkelere acil ve insani yardımlarla 300.000'den fazla insanın faydalanması sağlanmıştır. Aynı zamanda ortak tarihi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması bağlamında 18 restorasyon çalışması olup, diğer bir alandaki çalışmalara devam edilmiştir (TİKA, 2018b, s:48-55). 2018 yılında bu analizlerle birlikte eğitim, sağlık, su ve sanitasyon, idari ve sivil altyapılar, diğer sosyal altyapılar, ekonomik altyapılar ve hizmetler, üretim sektörleri, acil ve insani yardımlara ilişkin birçok proje ve faaliyetin söz konusu olduğu gözlemlenmiştir. Bosna Hersek-“Özel Eğitim Türkiye Balkanlar” tecrübesi, Filipinler 5 adet okul binası inşası, Makedonya Uluslararası Balkan Üniversitesi'ne destek, Libya Fizyoterapi Hastanesi inşası, Irak Musul Kanser Hastanesi klinik yapımı gibi örnek projelerle ülkelere destek verildiği görülmüştür (TİKA, 2018b, s:58-79).

2018 yılında su ve su hijyeni ihtiyacını gidermek ve idari ve sivil altyapılarının geliştirilmesine yönelik ülkelere kurumsal yapıların oluşmasına katkı sağlayan çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar; Moldova Cumhurbaşkanlığı binasının yenilenmesi, Sırbistan yüksek mahkeme binası modernizasyonu, Yemen Ticaret ve Sanayi Bakanlığı hizmet binasının tefrişatı, Gambiya Anayasa Mahkemesi'ne bilişim desteği, Somali geçici parlamento binası yapımı gibi çalışmalar sürdürülmüştür. Diğer sosyal altyapılar ve hizmetler ile ülkelerin değerlerini, tarihini ve kültürlerini korumak amacıyla faaliyetler sürdürülmüştür. Bu faaliyetler ise Sudan Sevakın Adası'nın restorasyonu, Irak Tarihi Kayseri Çarşısı restorasyonu, Sırbistan Ram Kalesi restorasyonu şeklindedir. 2018 yılında bir başka alan olan ulaşım, enerji, iletişim alt sektörlerini içerisinde barındıran ekonomik altyapılar ve hizmetlerin geliştirilmesi bağlamında birtakım faaliyetlerin sürdürüldüğü gözlemlenmiştir (TİKA, 2018b, s:80-101).

TİKA, her alanda olduğu gibi kalkınma yardımları neticesinde üretim sektörlerini de geliştirerek ülkelerin sürdürülebilirliğini sağlamalarını hedeflemiştir. Üretim sektörlerinin geliştirilmesine ilişkin yapılan projelerden bazıları ise şöyledir: Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkeleri yaşam ve gıda güvenliği destekleme programı, çölleşme ile mücadele uluslararası eğitimi gibi öne çıkan faaliyetlerle ülkelerin gelişimine katkı sunulmuştur. Son olarak 2018 yılında gıda ve insani yardım faaliyeti ile problem yaşayan Bangladeş, Afganistan, Etiyopya, Somali, Kenya gibi ülkelere anında ulaşılmaya çalışılmıştır (TİKA, 2018b, s:108-111).

2019 yılında da uluslararası alanda her yıl olduğu gibi insani krizlerin ve küresel sorunların artışı gözlemlenmiştir. Türkiye bu koşullarla beraber kalkınma yardımlarını artırmaya yönelik çaba göstermiş ve 2016'da yürürlüğe giren “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını” 2030 yılında gerçekleştirme yolunda adımlar atmıştır. OECD verilerine göre dünyada milli gelirine oranla en çok insani yardım ve kalkınma yardımı yapan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin faaliyetlerinde önemli bir yer edinen TİKA'da çalışma yürüttüğü alanda kamu kurumlarının ve STK'ların gerek kurumsal kapasitesini geliştirmeyi hedeflemiş gerekse yetişmiş insan kaynağını artırmayı öngörmüştür. 60 ülkedeki 62 ofisiyle eğitim, sağlık, altyapı, restorasyon, kültürel ve insani yardım alanlarında 2000 projeyi hayata geçirmiştir. Dolayısıyla TİKA,

“Türk Tipi Kalkınma Yardım Modeli” anlayışıyla dünyanın çeşitli ülkelerinde kalkınmanın tesisi ve sürdürülebilirliği için faaliyetlerini artırdığı gözlemlenmiştir. Ülkelerde temel sağlık hizmetlerine ulaşılabilmesi ve sağlık alanında yaşanan zorluklarla mücadele etmek adına hastaneler inşa edilip, yenilenmiştir. 2019 yılında 346 eğitim projesiyle 100.000’e yakın öğrencinin eğitim hizmetlerinden faydalanması sağlanmıştır. Sağlık alanında 142 proje oluşturularak yaklaşık 900.000 kişinin yararlanması söz konusu olmuştur (TİKA, 2019b, s:68-69).

Diğer sosyal altyapılar ve hizmetler çatısı altında konutlar, sosyal, kültürel, idari tesisler inşa edilip insanların yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda ülkelerdeki desteklenen merkezi yönetimler, yerel yönetimler ve STK’ların sayısı 48 olup, ülkelerin nitelikleri için de çalıştay, seminer, sempozyum gibi faaliyetler yapılmıştır. Ülkelerde temiz suya erişim noktasında ve suya bağlı hastalıkların azaltılması bağlamında çalışmalar yürütülmüştür. İdari ve sivil altyapıların geliştirilmesine ilişkin iki ülke teşkilatlarının tecrübelerinin paylaşılması, karşılıklı işbirliğinin güçlendirilmesi, tarihsel ve kültürel yakınlığın pekiştirilmesi kapsamında faaliyetler yapılmıştır. Ekonomik altyapılar hizmetler çatısı altında ise ulaştırma alt sektöründe 3 km yol yapımı, 4 adet inşa edilen tesisler, 27 adet ekipman yardımı yapılmışken, ikinci alt sektör olan iletişim altyapılarının geliştirilmesine ilişkin ise iletişim altyapı desteği sağlanan kurum sayısı 15 olmuştur ve son olarak enerji üretimi, dağıtım, etkinliği ile bankacılık ve finans alanlarına yönelik faaliyetler sürdürülmüştür. Üretim sektörlerinin geliştirilmesinde etkin olan tarım alt sektörü kapsamında 19 proje yapılırken diğer alt sektör olan sanayi, madencilik, inşaat, turizm ve ticaret bağlamında 5 adet tesis inşası ve donatımı yapılmıştır. Bunların yanında TİKA’nın doğrudan ülkelere ulaştığı 16 gıda yardımı projesi ile 154.290 kişinin yararlanması sağlanmıştır. Aynı şekilde acil ve insani yardım kapsamında 21 proje ile acil gıda yardımı gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2019a, s:70-73).

2019 yılı çerçevesinde sayısal olarak belirtilen analizlerle birlikte eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapı, ekonomik hizmetler, üretime yönelik proje ve faaliyetlerden öne çıkanlar olmuştur. Bu doğrultuda sosyal hizmetler ve altyapı alanında eğitim sektörünün en çok etkin olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim alt sektöründe öne çıkan projelerden bazıları şunlardır: Bangladeş Türk Enstitüsü inşası ve donatımı, Pakistan, Karigar Mesleki Eğitim Enstitüne destek, Azerbaycan ve Romanya’da eğitim kapasitesinin artırılması gibi faaliyetlerle teorik ve pratik eğitim kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Arnavutluk ve Afganistan’da sağlık hizmetleri kapasitesinin artırılması, Nijer-Türkiye Dostluk Hastanesi inşası, Nijer sağlık organizasyonu gibi çalışmalarla sağlık altyapısının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Su ve sanitasyon çalışmalarıyla ülkelerdeki temel ihtiyacın karşılanması düşünülmüş ve bununla birlikte diğer alanlarda oluşacak sorunların minimum düzeye inmesi hedeflenmiştir. Kenya’da “İnsanlar için Önce Su” projesi, Pakistan, Gine, Namibya’da temiz içme suyuna erişim gibi projelerle WHO standartlarına uygun su erişiminin sağlanması amaçlanmıştır. İdari ve sivil altyapıların içerisinde değerlendirilen Moğolistan Başsavcılığının kapasitesinin artırılması, Azerbaycan’da Adalet Bakanlığı devlet noter arşivinin yenilenmesi gibi projelerle tecrübe aktarımı gerçekleştirilmiştir.

Diğer sosyal altyapılar ve hizmetlere ilişkin faaliyetlerle ülkelerin geleneksel, sanat ve kültürel değerlerinin yaşatılmasına ilişkin projeler üzerine durulduğu gözlemlenmiştir. Ukrayna, Gagavuz Kültür Evinin modernizasyonu gibi çalışmalarla ülkenin görünürlüğü artırılmış ve ortak korunan tarihi mirasla beraber kültürel ve turistik amaçlara hizmet eden yapılarında ortaya çıkması sağlanmıştır. Ekonomik altyapılar ve hizmetlere yönelik ise ulaştırma ve iletişim alt sektörü bağlamında ise Irak, Bosna Hersek, medya kuruluşlarına destek gibi projelere yer verilmiştir. Üretim sektörlerinin geliştirilmesi ile bölgedeki uzmanlık bilgilerinin artırılması, üretim kalitesinin yükseltilmesi, ülkelerin ekonomik potansiyeline katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kırgızistan, kooperatifçiliğe destek, Türkiye Tekstil geliştirme merkezi kurulması gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise acil ve insani yardımlar kapsamında Irak, Kolombiya, Afganistan’daki ihtiyaç sahiplerine doğrudan gıda yardımı sağlanmıştır.

Genel kapsamda 2019 yılı performans göstergeleri de incelendiği üzere Türkiye’nin dış politikası çerçevesinde küresel, bölgesel gelişmelere uyum sağlanarak yurt dışı proje ve faaliyetlerin pek çoğu hedeflenen performans göstergelerinin gelecek planlamasında etkin olan 11.Kalkınma Planında başkanlığın sorumlu tutulduğu ve stratejik planın etkilediği unsurlar mevcuttur. Dolayısıyla kurumun stratejik planında birçok unsura değinildiği gözlemlenmiştir. Bu plan çerçevesinde en az

gelişmiş ülkeler dahil olmak üzere belirlenen ülkelerde kapasite artırma ve ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunulabilecek ülke stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'lar tarafından sağlanan kalkınmaya ilişkin yardımların mevcut mevzuat değişikliğinde düzenleme yaparak raporlanması amaçlanmış ve bununla birlikte verilerin teknolojik altyapıyla güçlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Türkiye'nin tecrübelerini aktarımda program çeşitliliği yani üçlü programlar ve projeler geliştirilmesi düşünülmüştür. Dolayısıyla bu programlarda içerik ve etkinlik düzenlenmesi ile farkındalığı oluşturacak faaliyetlerin ön planda olması vurgulanmıştır (TİKA, 2019a, s:29-30).

4.2. TİKA'nın Faaliyetlerinin Analizi

TİKA'nın görev, teşkilat, örgütlenme, stratejik hedefler ve faaliyetleri önceki bölümlerde detaylı olarak incelenmiştir. Söz konusu bölümleri araştırmanın hedefi doğrultusunda kapsamlı bir literatür analizi olarak değerlendirebiliriz. Bu bölümde ise TİKA'nın faaliyetlerinin analizi, öncelikle bu amaçla yapılan mülakat sonuçları dikkate alınarak yapılacaktır. Ancak faaliyetlerin analiz değerlendirmesinde sadece mülakat sonuçları ele alınmamış, yazılı kaynaklardan elde edilen ve önceki bölümlerde analiz edilen verilerde dikkate alınmıştır. Aşağıdaki satırlarda TİKA yöneticileriyle yapılan mülakat sonuçları, faaliyetlerin analizi için geliştirilen ana soru başlıkları altında değerlendirilmiştir.¹

TİKA amaçları kapsamında ulusal düzeyde kamu ve sivil toplum kuruluşları işbirliğine yönelik ne gibi örgütlenmeler ve stratejik eylemler geliştirdi?

TİKA kendi kanunundan aldığı yetkiyle de ulusal anlamda birçok kamu kuruluşlarının ve STK'ların proje paydaşı olarak yer aldığı görülmüştür. Çalışmada incelenen kurumlarla hemen hemen hepsiyle işbirliklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte her kamu kurumunun kendi alanlarını destekleyici faaliyetler yürüttüğü görülmekle beraber bu işin stratejik yöneliminde diğer gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi siyasi mekanizmanın etkin olduğu belirtilmiştir. Siyasi irade tarafından belirtilen stratejik yönelimin altını dolduracak faaliyetler her kurumun mevzuatı çerçevesinde sürdürülmüştür. Koordinasyon kavramını içermesinden dolayı her kamu kuruluşlarıyla başta Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), KOSGEB gibi kuruluşlarla somut projeler çerçevesinde işbirliği değerlendirdiğinde birçok detay faaliyetler gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla bu çerçevede TİKA, bir çalışmada bulunduğu zaman ilgili uzman bakanlıktan bilgi almaktadır. Kısacası Türkiye'de her alandaki ihtisas kuruluşlarıyla, üniversitelerle, STK'larla çalışmalar gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir.

TİKA amaçları kapsamında uluslararası düzeyde, kamu ve sivil toplum kuruluşları işbirliğine yönelik ne gibi örgütlenmeler ve stratejik eylemler geliştirdi?

TİKA'nın genel olarak faaliyetlerini doğrudan kendisi planlayan ve yürütme amaçlı fiili olarak sahaya inerek çalışmalarını sürdüren kuruluş olduğu belirtilmektedir. Nitekim Tanyeli (2020), TİKA'yı STK fonlama ya da daha başka uygulayıcı fonlayan şirketler değil, sahadaki varlığı ile bizzat kendisi kalkınma işbirliği ve proje faaliyetini yapan kuruluş yapısına sahip olarak ifade etmiştir. Bu çerçevede karşı ülkelerin talep ettiği alanlarda onlarla istişare ederek ve onayı ile projeler gerçekleştirildiği belirtilmiştir. YEE ve YTB ile faaliyetler ve projeler bağlamında da sahada ortak dirsek teması olduğu vurgulanmıştır. Bunun dışında Türk STK'ların uluslararası alanda etkinliğini sağlamak üzere birçok faaliyetin mevcut olduğu analiz edilmiştir. TİKA'nın OECD'nin altındaki en fazla dünyada dış yardım yapan kuruluşların oluşturduğu DAC'da Türkiye'nin gözlemci üye statüsünde olduğu belirtilmiştir. Buna ilişkin olarak geçmişte birçok DAC başkanları tarafından Türkiye'nin de aslen üye olması noktasında telkinleri ve ısrarlı çabalarının olduğunun belirtilmesi cevabı dikkat çekici olmuştur. Gözlemci üye olursa dahi gönüllü olarak kuruluşlardan gelen dış yardımın OECD standartlarında gerçekleştiği belirtilmiştir. BM Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedeflerinin önemi ve 2015'de biten BKH'e ulaşamayınca 2030'un gündeme geldiği ifade edilmiştir. Türkiye'de zaten buna taraf bir ülke olduğunu ancak bu hedeflerin sadece kalkınma yardımlarından değil, hayatımızın her alanını etkileyen kurallar

¹ Tanyeli, U.-Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Daire Başkanı- (24.09.2020). – "Uluslararası İlişkilerin Geliştirilmesinde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: Türkiye" konulu görüşme. Ankara.

manzumesi olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. Uluslararası alanda yapılan sağlık, eğitim, tarım, hayvancılık gibi faaliyetlerin hepsinin karşılığında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ısrar edildiği gözlemlenmiştir. Tanyeli'nin (2020), buna ilişkin ifadesinde belirtildiği üzere TİKA olarak çalışılan ve yapılan projelerde ülkelerin bu hedeflere ulaşması noktasında bir faaliyet bütünlüğü gösterilmiştir. Bu amaçla da kuruluşların faaliyetlerini, yıllık raporlamalarını yaparak hedeflere ulaşılması noktasında sinerji oluşturdukları gözlemlenmiştir.

BM 2030 yılı hedeflerine ulaşmak için büyük miktarda kaynaklar gerekirken olduğu ve ülkelerin kamu kurumlarının yaptığı dış yardımların bu hedeflere ulaşılması noktasında yeterli olmadığı analiz edilmiştir. Bu yüzden kalkınma yardımları literatüründe ve gündeminde kamunun yanında özel sektörde katkı vermesi gerekliliği değerlendirilmiştir. Dolayısıyla özel sektörün sadece kâr amacı taşıyarak bu işlerin içinde olmaması ve kalkınma yardımlarının sürdürülebilirliği açısından sosyal sorumluluk içerisinde bu işlerde yer alması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin küresel sistemin bir parçası olarak uluslararası politikanın ayrılmaz bir parçası olan uluslararası işbirliğinde aracı olan TİKA ile hedef kuruluşların bir şekilde etkileşim içerisine girdikleri gözlemlenmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin de yurt dışında birçok aktörü söz konusu olmakla birlikte TİKA'nın Türkiye'nin uluslararası faaliyette bulunmasını kolaylaştırdığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu kadar yoğun faaliyet içerisinde bulunulduğundan dolayı, bazen koordinasyonda alan örtüşmelerinde sıkıntılar olduğu görülmüştür. Tanyeli (2020), TİKA'nın mümkün olduğunca bu unsuru minimize ederek insan kaynağını ve zamanı en etkili şekilde kullanmak adına burada kanunun verdiği koordinasyon görevini yerine getirdiğini ifade etmiştir.

Somut olarak geliştirilen ve öne çıkan, pratik stratejik eylemler nelerdir?

Günümüzde her bölgenin özelliğine göre değişmekle birlikte TİKA'nın ana faaliyet alanları olan sosyal ve ekonomik altyapılar ve hizmetler, üretim sektörleri, çoklu/çakışan sektörler ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesine ve kamu kurumlarıyla bilgi, belge ve tecrübe paylaşımını sağlayan çalışmaların ağırlıklı olarak öne çıktığı gözlemlenmiştir. Özellikle hem Türk kültürünün korunması hem de yaşatılması açısından çeşitli faaliyetlere ısrarla devam edildiği görülmüştür. Nitekim Tanyeli'ye (2020), göre en önemli faaliyetlerinden birinin de yurt dışında ecdat yadigarı eserlerin ayağa kaldırılmasıdır. Yani çeşitli restorasyon projeleri ile camiler, köprüler ve Türk-İslam sivil mimarisinin örneklerini teşkil eden gibi birçok eser korunmuş veya ayağa kaldırılmıştır. Ayrıca Balkanlar, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Asya gibi yerlerde ortak kültürel mirasın ayağa kaldırılması noktasında çalışmaların olduğu gözlemlenmiştir.

Öte yandan son yıllarda en görünür projelerden birisi olarak, Tanyeli'nin (2020), ifade ettiği üzere, 2019 yılında sağlık projeleri ile Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi'nin yürüttüğü faaliyetler neticesinde 35.000 hasta tedavi edilmiştir. Bununla birlikte TİKA ile birlikte çalışan STK'larında bu çalışmalarda bulunarak, bu bölgelerde sağlık taramaları yaparak, sağlık dağıtımlarına imkân sağlandığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede, TİKA genel hedefleri doğrultusunda çalışan diğer STK'ların kapasitelerinin artırılmasına gayret etmekte ve bu alanda özel bir misyonu üslendiği belirtilmiştir.

Diğer Gelişmiş Ülkeler TİKA benzeri organizasyonları nasıl yönetiyorlar?

Gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkelerin de genel olarak bir uluslararası kalkınma kuruluşu vardır, ancak bu kurumların çalışma yöntemleri ve sahip oldukları enstrümanların farklılaştığı gözlemlenmiştir. Tanyeli (2020), bu kurumların bazılarının kredi mekanizmasıyla kalkınma bankası şeklinde çalıştığını, bazılarının ise diğer ilgili STK'ları fonlayan kuruluşlar şeklinde çalışabildiğini ifade etmiştir. TİKA ise bu yöntemlerden her ikisini de kullanmaktadır. Buna ilişkin olarak gelişmiş ülkelerin bu tür programlar ile iki tür temel amacının olduğu söylenebilir ki bunlardan bir tanesi çoğulcu ve bağımsız bir sivil toplumu güçlendirmek, diğeri ise sivil toplumu güçlendirmenin ötesinde kendi politik hedefleri doğrultusunda kalkınma hedeflerini karşılamaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının devletlere göre çok daha esnek bir hareket etme kapasitesine sahip olmaları sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin daha kolay kurulmasına olanak sağladığı gözlemlenmiştir. Bu alanda iyi örnekler analiz edildiğinde sosyal, ekonomik ve kültürel diplomasi alanında özellikle Portekiz, Hollanda, İngiltere gibi ülkelerin STK'larıyla, sporcularıyla, marka elçileri ile uluslararası işbirliği geliştirme yeteneklerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin politik hedefleri doğrultusunda TİKA'nın etkin olmasında öne çıkan unsur nedir?

TİKA'nın en temel yönetsel karakteristik özelliklerinden birisi, hedef alanlardaki STK'larla sıkı olan diyalogu ile sahadaki ihtiyacı tespit edip, o ihtiyaca yönelik olarak proje ve faaliyet yapıldığı gözlemlenmiştir. Sahada her bölgenin veya ülkenin farklı iklimi, kamu kurumlarının altyapısı, mevzuat işleyişi, ilişkiler sistemi, muhataplarının ve ilişki formatlarının farklı olması karşısında TİKA ilgili STK'larla iletişim halinde olmayı önemli bir stratejik araç olarak değerlendirmektedir.

Buna ilişkin olarak Tanyeli'nin (2020), TİKA özelinde görüldüğü gibi kamu kurumlarının ve STK'ların parça parça faaliyet göstermek yerine STK'ların uzmanlaşmasının sağlanmasıyla belli alanlara ve sektörler uzun vadeli projeler yapmaya yoğunlaşmanın önemini vurgulamıştır. Nitekim TİKA'nın hedef ülkelerde işbirliği yapabileceği alanında uzmanlaşmış STK'ların oluşmasına büyük önem verdiği bilinmektedir. Tanyeli (2020), uzmanlaşmanın bölgesel ölçekteki projelerin halka dokunabilir ve sürdürülebilir olmasında önemli bir gereklilik olduğunu ifade etmiştir. Tanyeli (2020), TİKA'nın yurt dışında faaliyette bulunmak isteyen her türlü STK'ya danışmanlık yapacak ve sahada kurması gereken bağlantılar konusunda yol gösterebilecek seviyeye geldiğini belirtmiştir. Dolayısıyla sahada var olmanın STK'ların orada yapacağı uzun vadeli planları, şirketlerin ticari aktör olarak projelerinin sürdürülebilirliğini ve muhataplığı açısından çok önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

TİKA, Türkiye'nin resmi kalkınma yardımını yürüten ve bu yardımların kamu kurumları ve STK'lar ayağındaki koordinasyonunu sağlayan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte yurt dışına yapılan yardımları OECD'ye raporlamakla sorumlu kurum olarak bilinmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, Portekiz, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerin TİKA gibi "uluslararası kalkınma ve işbirliği" alanında benzer kuruluşlara sahip oldukları analiz edilmiştir. Ancak kullanılan araç ve yöntemler arasında farklılıklar olduğu söylenebilir.

TİKA'nın bu noktada çalışmalarını 60 ülkedeki 62 PKO ile faaliyet alanını 150 ülkede doğrudan kendisi sahada yürüttüğü bilinmektedir. 2018 yılından beri Kültür ve Turizm Bakanlığı çatısı altında özerk bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir. TİKA'nın kanunda belirtilen yetkileri çerçevesinde, kamu kurumlarının ve STK'ların uluslararası faaliyetlerinde ve projelerinde paydaş olarak yer alması etkinlik ve sürdürülebilirlik adına olumlu etki yapmıştır.

TİKA'nın stratejik planlama anlayışının temelinde Demirkaya'nın (2019a, s:9) belirttiği üzere kamu kurumlarının bürokratik ve hiyerarşik kuralları değil, kurumların hizmet alanlarına göre temel kamu hizmetlerinin neler olması gerektiği ve nasıl sunulması gerektiği konusunda detaylı analizlerin yapılması ve bu doğrultuda gelecek senaryo analizleri yapan anlayış hakimdir. Bu çerçevede, belirtildiği üzere sosyal, ekonomik, kültürel bağlamda sosyal ve ekonomik altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi, üretim sektörlerinin geliştirilmesi, çoklu/çakışan sektörler ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi şeklinde beş başlık altında faaliyetleri sürdürülmüştür. Genel işleyiş çerçevesinde, karşı faaliyette bulunan ülkelerin talep ettiği bir ortamda, TİKA'nın onlarla istişare ederek ve yine onların karar mekanizmasının onayı ile projelerini gerçekleştirmektedir. Buna ilişkin olarak 2004-2019 faaliyet dönem aralığında belirtildiği üzere her bölgenin özelliğine göre değişmekle birlikte eğitimde; okulların yapımı, teknolojilerinin yenilenmesi, destekleyici unsurların tadilatı, öğretmenlerin eğitimi vb. sağlıkta; hastane kurma, hastanelerin teknolojilerinin yenilenmesi, doktorların ve personellerin eğitimi, malzeme desteği, sağlık tarama programı vb. idari ve sivil altyapıya yönelik askeri teşhisin inşası ve donatımı, meclis salonlarının yenilenmesi, bakanlık binalarının yenilenmesi vb. tarımda; modern seraların kurulması, uzmanların eğitimi vb. hayvancılıkta; hayvancılık ıslahı, kapasite geliştirme gibi faaliyetler söz konusu olmuştur.

Kültürel olarak ise Türkiye'nin geçmişinden gelen ve mirası olan eserlerin ayağa kaldırılması amacıyla, restorasyon projeleri gibi çalışmalarla Türk kültürünün yaşatılması ve korunmasına ilişkin önemli bir uğraş verilmektedir. Bu yönde Balkanlar'da Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika'da ve Orta Asya gibi birçok bölgede kültürel eserlerin restore edildiği görülmüştür.

Bunun yanı sıra demir, tekstil, inşaat, yeni teknoloji kullanımı, bilgi ve tecrübe paylaşımı sunan projelerinde yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bu projelerin ve faaliyetlerin ilgili bölgelerde başta istihdam olmak üzere, iş dünyasına pozitif yönde etkisi olmuştur. Yani stratejik olarak bir ülkede hastane veya okul inşa edildiğinde, inşaatlardaki malzemelerden yapan firmaya kadar Türk şirketlerinin fiyat, kalite

ve varlık olarak o ülkede çalışma kapasitelerini artırdığı görülmüştür. Dolayısıyla bu noktada hem iş dünyasının yeni alanlara erişmesine imkân tanınmış hem de mal ve ihracatın artırılmasına olumlu katkı sağlanmıştır. Bu amaçla yeni aktörler sistemsel mekanizma çerçevesinde işlerini sürdürürken aynı zamanda yeni çalışma alanlarının oluşmasıyla bu alanlarda varlık göstermişlerdir. Türk firmalarının buralarda yani bulunduğu ülkelerde göze çarpan en önemli özelliklerinin iş bitirme ve nitelikli tesis çıkarma gibi iddialı başarılarının olduğu tespit edilmiştir. Yapılan faaliyetlerin Türkiye'nin uluslararası alandaki ticaretine, kültürel ve akademik entegrasyonuna etkisinin olduğu söylenebilir. TİKA, ticari faaliyetin içerisinde olmamakla birlikte proje bazlı yaptığı çalışmalarla ticari ve ekonomik alanı dolaylı olarak pozitif etkilemiştir. Genellikle de sosyal, kültürel, ekonomik faaliyet çalışmaları başta Ortadoğu ve Afrika olmak üzere Balkanlar, Orta Asya ve Kafkaslar, Amerika ve Uzak Doğu olarak şekillendiği tespit edilmiştir.

TİKA aynı zamanda BM, United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR), UNDP, UNESCO, UNICEF, UNIDO, OECD, JICA, FAO, DAC, USAID gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği, ortaklıklar veya faaliyetler yaptığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte TİKA isminde de belirtildiği üzere Sağlık Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, KOSGEB, Yargıtay, Sayıştay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi kamu kuruluşlarıyla ve birçok Türk STK'larla iş birlikleri söz konusu olmuştur.

TİKA'nın işbirliği yaptığı kurumlar ile yapılan çalışmaların faaliyete geçmesi ve projelerin devredilmesi noktasında o ülkenin yerel makamlarıyla ve üst düzey yöneticileriyle anlamlı bir ilişki kurulmuştur. Yine aynı şekilde restorasyon çalışmalarında da bölge üniversitelerdeki ihtisas sahibi kişilerle işbirliği yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu işbirlikleri ve ortaklıklardaki en önemli unsur faaliyette bulunan ülkelerdeki ihtiyaçların tespit edilmesi ve o ihtiyaca yönelik proje yapılması olarak tespit edilmiştir. Hedef ülkelerdeki ihtiyacın önceden belirlenmesi projenin yapılmasına katkı sağlayacak paydaşın yani kamu kurumunun, STK'nın, üniversitelerin, yerel yönetimlerin doğru seçilmesine olanak tanımıştır. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde etkin olan kamu kurumlarının, STK'ların veya üniversitelerin yapmış oldukları uluslararası sempozyumlara, kongrelere ve konferanslara pozitif anlamda destek verildiği görülmüştür.

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında önemli kuruluşları olan YEE ve YTB ile ortak çalışmaların yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bununla birlikte TİKA sağlık, eğitim, acil ve insani yardım gibi faaliyetlerinde uluslararası alanda Türk STK'ların imkân, kapasite ve etkinliğini artırmak bağlamında birçok çalışma gerçekleştirmiştir. İşbirlikleri ve ortaklıklarda dünyada en fazla dış yardım yapan kuruluşların oluşturduğu DAC'da Türkiye'nin aslen üye olması konusunda gayret gösterilse de Türkiye gözlemci üye statüsünü taşımaya devam etmesinin verimli olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu gözlemci üye statüsünün devam etmesi OECD standartlarında sınıflandırma yapmayı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla faaliyetlerde, projelerde, stratejik planlarda, STK'lardan ve yerel yönetimlerden toplanan yardımların koordinasyonuna kadar bu sınıflandırmanın dikkate alındığı sonucuna varılmıştır.

TİKA gibi dünyadaki kuruluşlar 2015'teki binyıl kalkınma hedeflerini gerçekleştiremeyince, BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gündeme gelmiştir. Aynı zamanda bu kalkınma hedeflerinin sadece kalkınma yardımlarına ilişkin olmayıp hayatın her alanını etkileyen kurallar bütünü olduğu söylenebilir. Buradan hareketle yönetim kavramının önemini vurgulayan ve sivil toplum örgütlerini bu sürecin ana aktörleri arasında sayan BM, OECD, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların önemli etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır (Demirkaya, 2018, s:31). Dolayısıyla TİKA sosyal ve ekonomik altyapıların geliştirilmesi, üretim sektörlerinin geliştirilmesi, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik yaptığı projelerinde ve faaliyetlerinde ülkelerin bu hedeflere ulaşması noktasında bütünsellik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Mesela BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan en az gelişmiş ülkelere destek olan BM Teknoloji Bankasını Türkiye, Gebze'de kurmuştur. Bu amaçla yapılan araştırmalar çerçevesinde uzun vadede BM 2030 hedeflerine ulaşmak için sadece devletin değil, birçok aktörün sürecin içerisinde yer alması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

6.ÖNERİLER

TİKA işbirliği içerisinde olduğu her kurumun yurt dışına yönelik bilgilerini, tecrübelerini ve teknolojilerini paylaştığı tespit edilmiştir. Bu amaçla uluslararası alanda bir faaliyet olduğu zaman gerek

STK'ların gerekse kamu kurumlarının etkileşim içerisinde olması gerekmektedir. Çünkü yoğun faaliyetlerin yaşandığı zaman koordinasyon açısından örtüşmelerin beraberinde getirdiği birtakım sıkıntıların yaşandığı tespit edilmiştir. Buna ilişkin olarak kamu kurumlarının ve STK'ların özellikle uzun vadeli projeler yapmak için belli bir alana yoğunlaşmaları gerekliliği sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan yurt dışında faaliyet gösteren STK'ların gerek büyükelçilerle gerekse TİKA ile etkileşim halinde bulunması, sivil inisiyatifin problem yaşadığında çözüme ulaşmasını ve faaliyetlerin uzun vadeli sürdürülebilir olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda STK'ların kamu kurumlarının veya şirketlerin uzun vadede sahada olmasıyla, faaliyetlerin yapılması arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Dolayısıyla TİKA, yaptığı diğer açılımlarla birlikte uluslararası alanda diplomatik varlığı, ticari diplomasiyi, kültürel diplomasiyi ve parlamenter diplomasiyi stratejik bağlamda pozitif yönde etkilemesi beklenebilir.

Özetle TİKA günümüzde Pasifik'ten Orta Asya'ya, Afrika'dan Balkanlara, Ortadoğu'dan Kafkasya'ya ve Latin Amerika'ya kadar 5 kıtada yaklaşık 150'ye yakın ülke coğrafyasında faaliyet göstermektedir. Bu çerçevede bu kadar farklı coğrafyaya yayılmış kurum olarak sahanın sunduğu koşullarda çalışma yürütülmesi beraberinde birtakım zorlukları getirdiği sonucuna varılmıştır. Her ülkenin farklı iklimi, eğitim ve kamu kurumlarının altyapısı, ihtiyaç öncelikleri, mevzuat işleyişleri, ilişkiler sistemi ve muhatap olacağınız kişilerin farklı olması gibi pek çok faktör diğer zorluklar olduğu söylenebilir. Ancak bu zorluklara rağmen birçok ana faaliyetin sürdürülebilmesi için uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla ve özellikle hedef bölgelerdeki yerel sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiler geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Örneğin, Balkanlarda bulunan ofisin çalışma yapısı ve kültürü ile Afrika'da veya Ortadoğu'daki ofisin çalışma kültürü arasında hem ofis çatısı altında hem de resmi muhatap anlamında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde TİKA faaliyetleri kapsamında planlanan tesislerin inşası veya devredilmesi noktasında o ülkelerdeki yerel makamlarla ve üst düzey yöneticilerle iş birliğinin gerektiği söylenebilir. Ancak bu makamların eserleri sahiplenmesinde, işleyiş düzeninde farklılıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bütünsel alan diplomasinin bir parçası olarak değerlendirilmekle birlikte siyasi iradenin değişmesi ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkileri, çalışmaları, projeleri etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Bu zorluklara yaygın coğrafyada faaliyet gösteren TİKA'nın, merkezden sahaya gönderdiği uzmanlarla, koordinatörlerle ve yerel ofiste ihtisaslaşmış personeliyle iş birliği yapılarak çözüm stratejisi oluşturulduğu söylenebilir. Bu minvalde her türlü politik ilişkide iki ülke arasındaki gerginliklerde en büyük çözümün sahada yer alan insan kaynağı yeterliliği olduğu sonucuna varılmıştır.

Etik Metni: Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Çalışmaya 1. yazar %30, 2. yazar %70 oranında katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1 Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi – Sayısı: 10/7/2018 – 30474.
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 4 Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi – Sayısı: 15/7/2018- 30479.
- Demirkaya Y. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim, Bölüm adı:(Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimi'nde Yeni Aktörler, Hiperayın, Editör: Yüksel Demirkaya, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 503, ISBN:978-605-2137-87-1, Türkçe (Bilimsel Kitap), (Yayın No: 4775849).
- Demirkaya Y. (2019a). Kamu Yönetiminde Planlamayı Yeniden Keşfetmek: Stratejik Planlama. V. Strategic Public Management Symposium, 5(9), 9-14.
- Erdağ, R. (2008). Türk Dış Politikasında TİKA Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.33-42
- Tanyeli, U. (2020). Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Daire Başkanı- (24.09.2020). – “Uluslararası İlişkilerin Geliştirilmesinde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: Türkiye” konulu görüşme. Ankara.

- T.C. Resmî Gazete (1992). TİKA, 480 Sayılı Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Sayı: 21124.
- T.C. Resmî Gazete (2005). Konu: Yurt Dışına Yapılan Teknik Yardımların Envanterinin Tutulması ve Uygulamanın Koordinasyonu, Sayı: 2005/11.
- T.C. Resmî Gazete (2008). Yurt Dışındaki Kültür Varlıklarımızın Restorasyonu. Sayı: 26928, Genelge 2008/15.
- T.C. Resmî Gazete (2011). TİKA'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/656, Sayı :28103.
- Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının, Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun, (2001). Kanun No:4668 (Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü İle Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun).
- TİKA, (2004.) Faaliyet Raporu 2004, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2005). Faaliyet Raporu 2005, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2006). Faaliyet Raporu 2006 Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2007). Faaliyet Raporu 2007, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2008). Faaliyet Raporu 2008, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2009). Faaliyet Raporu 2009, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2010). Faaliyet Raporu 2010, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2011a). Faaliyet Raporu 2011, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2011b).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2012a). Faaliyet Raporu 2012, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2012b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2013a). Faaliyet Raporu 2013, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2013b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2014a). Faaliyet Raporu 2014, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2014b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2014, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2015a). Faaliyet Raporu 2015, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2015b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2016a). Faaliyet Raporu 2016, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2016b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2017a). Faaliyet Raporu 2017, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2017b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2018a). Faaliyet Raporu 2018, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2018b). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2019a). Faaliyet Raporu 2019, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2019b). 2019-2023 Stratejik Plan, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- TİKA, (2020). Faaliyet Raporu 2020, Ankara, <http://www.tika.gov.tr/tr> (Erişim:15.04.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 2709.